

Ortadoğu Yıllığı

2021

Editörler:

Kemal İnat (*Sakarya Üniversitesi*)

Muhittin Ataman (*Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi*)

İsmail Numan Telci (*Sakarya Üniversitesi*)

ORTADOĞU YAYINLARI

Ortadoğu Yayınları: 008

Ortadoğu Yıllığı 2021

Sahibi: *Bilgi Kültür Derneği adına Kemal İnat*
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: *Muhittin Ataman*
Editörler: *Kemal İnat*
Muhittin Ataman
İsmail Numan Telci

Yardımcı Editörler: *Mustafa Caner*
Berkan Özgür
Furkan Polat

ISBN: 978-605-73814-4-6

ISSN: 2146-7595

1. Basım, Haziran 2022 Ankara

Sayfa Tasarım
Sadullah Hatam
Kapak
Mustafa Cingöz

Baskı
KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han
95/36 ANKARA
Tel: 0312 341 52 39
Sertifika No.: 44423

Kütüphane Bilgi Kartı

Ortadoğu Yıllığı - 2021
Editörler:
Kemal İnat
Muhittin Ataman
İsmail Numan Telci
1. Ortadoğu
2. Uluslararası İlişkiler
3. Dış Politika
ISBN: 978-605-73814-4-6

Genel Yayın Yönetmeni

İsmail Numan Telci

Yayına Hazırlayan

Begüm Akcaoğlu

ORTADOĞU YAYINLARI

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Pk: 06510

Çankaya / Ankara

Tel: +90 850 888 15 20

E-posta: ortadoguyayinlari@orsam.org.tr

© Copyright 2022

ORTADOĞU YAYINLARI

SERTİFİKA NO.: 49130

Ortadoğu Yayınları bir Ortadoğu Araştırmaları Derneği (ORSAM) kuruluşudur. Bu baskının bütün hakları Ortadoğu Araştırmaları Derneği'ne (ORSAM) aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Ortadoğu Yıllığı aşağıdaki endeksler tarafından taranmaktadır: Columbia International Affairs Online (CIAO), Proquest, EBSCO, ASOS Index. Yılda bir kez yayımlanan Ortadoğu Yıllığı hakemli bir dergidir. Yazı ve makalelerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayın Kurulu

Ali Bakeer, Ali Balcı, Bilal Yıldırım, Ensar Muslu, Filiz Cicioğlu, Gökhan Erel, Mehmet Öcal, Muhammad Soliman Al-Zawawy, Mustafa Yetim, Nebi Miş, Yıldırım Turan, Zafer Akbaş

Danışma Kurulu

Ahmet Uysal, Atilla Arkan, Burhanettin Duran, Ferhat Pirinççi, Hasan Korkut, İbrahim Efe, Jürgen Bellers, Mahmut Cüneyt Yenigün, Markus Porsche-Ludwig, Mesut Özcan, Raymond Hinnebusch, Tayyar Arı, Tuncay Kardaş

İçindekiler

Ön Söz	5
Kemal İnat Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 2021	7
Yusuf Can Ayaz Irak 2021	31
Mustafa Caner İran 2021	55
Fatma Zehra Toçoğlu Filistin 2021	75
A. Selcan Özdemirci Cinal Lübnan 2021	95
Seher Bulut İsrail 2021	111
Mehmet Rakipoğlu Suudi Arabistan 2021	129
İsmail Numan Telci Mısır 2021	153
Ahmet Arda Şensoy Suriye 2021	173
M. Fatih Arslan Ürdün 2021	193

Gökhan Erel Birleşik Arap Emirlikleri 2021	207
Talha İsmail Duman Yemen 2021	227
Ahmet Doğan Kuveyt 2021	249
Rumeysa Ayverdi Umman 2021	267
Mustafa Yetim Katar 2021	283
Mustafa Şeyhmus Küpeli Bahreyn 2021	297
Berkan Özgür Cezayir 2021	311
Rumeysa Köktaş Tunus 2021	329
Furkan Polat Libya 2021	349
Musab Yılmaz Fas 2021	371
Kaan Devecioğlu Sudan 2021	387
Furkan Halit Yolcu Ortadoğu Güvenlik Raporu 2021	411
Ahmet Vefa Rende Güçlü Adamın Barış Kararı Alması: Oslo Barış Görüşmelerinde Yaser Arafat	429

Ön Söz

Ortadoğu Yıllığı, Türkiye’de Ortadoğu’da yaşanan siyasal gelişmeleri ülke bazında ele alan yıllık formatındaki tek eserdir. 2005 yılında yayın hayatına başlayan Ortadoğu Yıllığı, bugüne kadar kesintisiz şekilde 16 sayı olarak çıktı. Elinizdeki baskıyla 17. sayıyı tamamlayan eser, bu sayısında da Ortadoğu’nun nabzını tutmaya devam etmektedir.

Yaklaşık iki yıldır tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınının ardından, bölgesel çatışmalar, küresel ekonomik sorunlar ve gıda krizi gibi siyasi ve insani çalkantılar yeniden Ortadoğu’nun temel gündemi hâline geldi. Bu bağlamda Suriye ve Yemen’de devam eden iç savaşlara ek olarak küresel siyasi gelişmeler de Ortadoğu devletlerini yeni ittifaklar ve yeni politikalar üretmeye sevk etti. Bölgenin kırılğan ve istikrarsız yapısına ek olarak, uluslararası alanda meydana gelen diğer gelişmeler bölge devletlerinin büyük güçlerle siyasi-askerî angajmanlarını enerji bağlamında bir kez daha tartışma konusu haline getirdi. Bunun yanında mülteciler ve diğer dezavantajlı grupların sürüp giden savaş ve çatışmaların bedelini ödemeyi sürdürmeleri de üzerinde durulması gereken insani bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilgi kirliliği, çarpıtma ve dezenformasyonun yaygın olduğu günümüzde, elinizdeki eserin Ortadoğu üzerine doğru bilgiye ulaşma konusunda anlamlı bir katkı sunacağını düşünüyoruz. İlk yıldan itibaren “doğru bilgi ve sağlıklı analiz” düsturunu benimsemiş olan Ortadoğu Yıllığı yoluna bu doğrultuda devam etmektedir. Bu sayı da büyük oranda Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü (ORMER) akademisyenlerinin ve

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) araştırmacılarının katkılarıyla ortaya çıktı.

Ortadoğu Yıllığı 2021, üç bölümden oluşuyor. İlk bölümde “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası 2021” isimli makale yer alıyor. Daha sonra 20 Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesinin ayrı bölümler hâlinde siyasal, ekonomik ve toplumsal veçheleriyle 2021’de yaşadıkları gelişmeler analiz ediliyor. Ortadoğu ülkelerinin yıllık gelişmelerini aktaran makaleleri takiben, son olarak bağımsız makaleler bölümünde ise Ortadoğu’ya ilişkin müstakil tematik meseleler ele alınıyor.

Daha önceki sayılarda olduğu gibi bu sayıda da yıllık formatına has atıf ve kaynakça kullanımı korunmuştur. Okuyanların dikkatini dağıtmamak ve sıkılmamak için gazete ve haber ajanslarına verilen atıflarda internet adresleri yazılmamış, yalnızca haber başlığı, kaynak ismi ve tarih bilgileri verilmiştir. Okuyucunun kaynağa ulaşması gerektiğinde haber başlığı ile gazete/ajans ismini internet arama motoruna yazarak tarih kontrolü yapması yeterlidir.

Ortadoğu Yıllığı’nın bu aşamaya gelmesine katkıda bulunan tüm yazarlarımıza, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü çalışanlarına, Ortadoğu Yayınlarına ve eserin bugünlere gelmesine vesile olan tevaccühlerinden dolayı değerli okurlarımıza teşekkür ediyoruz.

Türkiye'nin Ortadoğu Politikası 2021

Kemal İnat

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Özet

2021 yılında Türkiye'nin Ortadoğu politikasına dair önemli gelişmelerin ele alındığı bu makalede, Türkiye'nin Suriye, Irak, İran ve Körfez ülkelerine yönelik politikası incelenmiştir. PKK/YPG terör örgütüyle sınır ötesinde mücadelenin Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkisini nasıl etkilediği analiz edilmiştir. Ayrıca Joe Biden'ın Amerikan Başkanlığını devralmasının Ortadoğu siyasetine ve Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerine etkisi ele alınmış ve bu gelişme Türkiye ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) arasında yaşanan normalleşme süreciyle ilişkilendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, Türk-İran İlişkileri, Türkiye'nin Suriye Politikası, Türkiye-Körfez İlişkileri, Normalleşme

Turkey's Middle East Policy 2021

Abstract

This article, which deals with important developments in Turkey's Middle East policy in 2021, examines Turkey's policy towards Syria, Iraq, Iran, and Gulf countries. It has been analyzed how Turkey's cross-border fight against the PKK/YPG terrorist organization affects its relationship with these countries. The impact of Joe Biden's election as the President of the United States on Middle East politics and Turkey's relations with Middle Eastern countries have also been discussed. This development has been linked to the normalization process between Turkey and the United Arab Emirates.

Key Words: Turkey's Middle East policy, Turkish-Iranian relations, Turkey's Syria policy, Turkey-Gulf Relations, Normalization

Giriş

2021 yılında Türkiye'nin Ortadoğu politikasında öne çıkan konular, PKK/YPG terörüyle mücadele çerçevesinde Suriye ve Irak topraklarında gerçekleştirilen operasyonlar, bu operasyonlar nedeniyle karşı karşıya kalınan bölgesel ve küresel aktörlere karşı yürütülen mücadele, Suriye'den yeni mülteci dalgası gelmemesi için atılan adımlar ve bazı bölge ülkeleriyle ilişkilerin normalleştirilmesi kapsamında yürütülen faaliyetler çerçevesinde şekillenmiştir. ABD'de yaşanan başkan değişimiyle aşırı İsrail yanlısı ve İran karşıtı Donald Trump'ın yerine bu konularda daha rasyonel politikalar izlemesi beklenen Joe Biden'ın Beyaz Saray'da yönetimi devralması Ortadoğu siyasetini genel olarak ve dolayısıyla Türkiye'nin de bölge siyasetini en fazla etkileyen gelişmelerin başında gelmiştir.

Trump'ın başkanlık koltuğunu bırakmasıyla en sıkı destekçilerini kaybeden BAE, Suudi Arabistan, Mısır ve İsrail gibi ülkeler dış politikalarını çeşitlendirme ve bazı düşmanlıkları bitirme arayışı içerisine girmişlerdir. Bu arayış da Türkiye'nin başta BAE ile ilişkilerini normalleştirilmesi ile İsrail ve Mısır gibi bölge ülkeleriyle normalleşme konusunda kayda değer adımlar atması sonucunu doğurmuştur. Suudi Arabistan ise 2021 yılında da Türkiye karşıtı politikasını sürdürmüştür.

PKK/YPG'ye Karşı Mücadele Odaklı Suriye Politikası

2021 yılında Suriye, Türkiye'nin en fazla güvenlik tehdidi algıladığı ülkelerin başında olmaya devam etti. Bu tehdit, ülkenin kuzey bölgelerinde PKK/YPG terör örgütünün varlığını sürdürmesi ve Türkiye'nin kontrol ettiği bölgelere yönelik saldırılarda bulunması şeklinde karşımıza çıkarken İdlib bölgesinde de Türk ordusu ile Şam yönetimine bağlı güçler ve ona destek veren Rusya arasında dolaylı çatışma riski olarak kendisini göstermeye devam etti. Ayrıca İdlib'de tansiyonun yükselmesi sonrası bu bölgeden Türkiye'ye yönelik kitlesel yeni bir mülteci dalgası riski de önceki yıllardakine benzer şekilde varlığını sürdürdü. Türkiye, gerek İdlib'de gerekse Türk ordusunun kontrolü altındaki kuzey hattında çok zor

şartlarda yaşayan Suriye halkına yönelik insani yardımlar konusunda en fazla katkı veren ülke olmayı 2021'de de sürdürdü. Bunun yanında Türkiye, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekât bölgelerinde alt ve üstyapı çalışmalarını sürdürdü ve Suriyeli mültecilerin bu bölgelere dönebilmeleri için gerekli zemini hazırlama yolunda önemli ilerlemeler kaydetti.

PKK/YPG terör örgütüyle mücadele 2021 yılında Türkiye'nin Suriye politikasının en fazla öne çıkan tarafı oldu. Bu çerçevede Türkiye'yi en fazla rahatsız eden gelişmeler ise ABD'nin YPG ile iş birliğinin ve teçhizat desteğinin devam etmesi ve bu örgütün bölgedeki Türk askerleri ile Türkiye kontrolündeki yerleşim yerlerini hedef alan saldırıları oldu. Türk medyasında ABD'nin YPG'ye desteği konusunda önceki yıllardaki gibi sıklıkla olmasa da birtakım haberler yer almaya devam etti. Bu haberlerde, Amerikan yönetiminin YPG'ye askerî araç teslimatına dair bilgilerin yanında,¹ Amerikan askerlerinin PKK/YPG'li teröristlere savaş eğitimi verdiği² ve ABD Savunma bütçesinden 177 milyon dolarlık bir fonun Suriye'de sözde DEAŞ'la mücadele kapsamında YPG/PKK terör örgütünün de dâhil olduğu Suriye programına tahsis edildiği bilgisi yer aldı.³

ABD açısından bakıldığında, Suriye politikasında en başından beri bir terör örgütü ile iş birliği yaparak yanlış politikalar izlendiği göz önüne alındığında, PKK'nın Suriye kolunun YPG'nin desteklenmeye devam edilmesinin iki alternatifi olduğu görülür: bu örgütle iş birliğini sonlandırıp Suriye sahasını terk etmek ya da bu örgütle iş birliğini terk edip Suriye politikasını artık Türkiye ile iş birliği çerçevesinde yürütmek. Ancak Washington'un 2021 yılında da yanlıştta ısrar ettiği ve müttefiki Türkiye yerine, onun güvenliğine karşı tehdit oluşturan PKK/YPG ile iş birliği ekseninde bir Suriye politikası izlemeye devam ettiği görüldü. Doğal olarak bu politikaya karşı Türkiye'nin tepkisi 2021 yılında da en üst düzeyde devam etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan Birleşmiş Milletler

1 "ABD'den yeni skandal! YPG'ye 100 araçlık destek", *Sabah*, 29 Kasım 2021.

2 "ABD, PKK/YPG'lilere savaş eğitimi veriyor", *TRT Haber*, 7 Ekim 2021.

3 "ABD'den PKK/YPG'ye 177 milyon dolar yardım", *Hürriyet*, 5 Kasım 2021.

(BM) Genel Kurulu yıllık toplantıları için gittiği New York'ta Amerikan CBS televizyonuna verdiği mülakatta, ABD'nin YPG/PKK terör örgütüne silah yardımı yapmasını eleştirerek bu yardımın kesilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁴ Erdoğan, ekim sonunda İtalya'nın başkenti Roma'da yapılan G-20 liderler zirvesi sırasında Amerikan Başkanı Joe Biden ile gerçekleştirdiği görüşmenin ardından yaptığı açıklamada da bir NATO müttefiki olarak ABD'nin PKK/YPG'ye yardımından duyduğu üzüntüyü iletmiş ve bundan sonraki süreçte dışişleri ve savunma bakanlarının sıkı irtibat hâlinde olmasıyla bu yardımın devam etmeyeceğini umduğunu ifade etmiştir.⁵ Ancak bu beklentiye rağmen ABD'nin yanlış Suriye politikası çerçevesinde PKK/YPG'ye desteği devam etmiştir.

2021 yılında da Suriye'nin kuzeyindeki Türk Silahlı Kuvvetleri ve Suriye Millî Ordusu kontrolü altındaki bölgelere yönelik PKK/YPG saldırılarında çok sayıda sivil hayatını kaybetmiştir. Özellikle 2 Ocak'ta Jindires, 30 Ocak'ta Afrin, 31 Ocak'ta Azez ve 25 Şubat'ta Ras el-Ayn şehirlerinde onlarca sivilin hayatını kaybetmesine yol açan bombalı araç saldırıları terör örgütünün saldırılarında öne çıkmıştır.⁶ Bunun yanında özellikle Tel Rıfat bölgesinden gerçekleştirilen topçu, havan ve roket saldırıları da başta Afrin ve el-Bab şehirleri olmak üzere ciddi can kayıplarına yol açmıştır. Hatta mart sonunda Tel Rıfat'tan gerçekleştirilen bir YPG havan saldırısının uzun bir aradan sonra yeniden Kilis'i hedef aldığı görülmüştür.⁷ Bu saldırıların artması ve Türk şehirlerini de hedef alması 2021 yılında Türk ordusunun Suriye'nin kuzeyindeki PKK mevzilerine karşı yeni bir kapsamlı harekât planlamasını gündeme getirirse de⁸ böyle bir harekâtın Türkiye'yi hem ABD hem de Rusya ile karşı karşıya getirme ihtimali

4 "Erdoğan'dan ABD'ye PKK/YPG tepkisi: Terör örgütüne silah yardımı sona ermeli", *Milliyet*, 26 Eylül 2021.

5 "Cumhurbaşkanı Erdoğan: ABD'nin PKK/YPG'ye desteği böyle devam etmeyecektir", *Hürriyet*, 1 Kasım 2021.

6 Ömer Özkizilic ve Kutluhan Görücü, "The Logic of YPG Car Bomb Attacks in Syria. A Strategy of Chaos and Disorder", *SETA*, Ekim 2021.

7 "Gökhan Gökçe, YPG-PYD Saldırıları Neden Artıyor", *Kriter*, Nisan 2021.

8 "Suriye'de yeni angajman kuralları gelişebilir", *TRT Haber*, 12 Ekim 2021; "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Suriye'de en kısa sürede gereken adımları atacağız", *TRT Haber*, 11 Ekim 2021.

Ankara'nın başka araçlara yönelmesi sonucunu doğurmuştur. Bu çerçevede etkili bir istihbarat çalışması sonrasında devreye sokulan SİHA'larla gerçekleştirilen operasyonların 2021 yılında PKK/YPG ile mücadelede sıkça kullanıldığı görülmüştür. Özellikle örgütün lider kadrosunu hedef alan başarılı operasyonlarla PKK/YPG'nin Türkiye'nin ve Suriye'deki Türk askerlerinin güvenliğini tehdit etme kapasitesi azaltılmaya çalışılmıştır.⁹ SİHA operasyonları dışında da özellikle Fırat'ın doğusundaki terör örgütü mensuplarıyla yaşanan çatışmalarda çok sayıda PKK/YPG'li etkisiz hâle getirilmiştir.¹⁰ Ancak bu operasyonlara rağmen terör örgütünün ABD ve Rusya ile ilişkisi Türkiye için ciddi bir tehdit unsuru olarak kalmaya devam etmiş ve bu ülkelerin PKK/YPG'ye yönelik destek ya da toleransları Ankara ile Washington ve Moskova arasındaki ilişkilerin rasyonel bir düzlemde yürütülmesi açısından önemli risk unsuru olmayı sürdürmüştür.

2021'de Türkiye'nin Suriye politikası açısından önem arz eden konulardan biri de İdlib meselesi olmuştur. Ankara'nın 2020 yılında İdlib konusunda ciddi bedeller ödemeyi de göze alıp Esad-Rusya saldırganlığı karşısında kararlı bir şekilde durarak bu bölgede yeni bir sivil katliamı ve onu müteakip kitlesel bir mülteci akınını önlemesi Esad yönetimi ve ona destek veren Rusya'nın 2021'de İdlib'de Türkiye'nin hassasiyetlerini dikkate alan daha temkinli politika izlemesi sonucunu doğurmuştur. Ancak buna rağmen İdlib, gerek Türk dış politikası gerekse Ortadoğu istikrarı açısından ciddi riskler barındıran bir bölge olmaya devam etmiştir. Suriye rejimi güçleri, Ruslar ve hatta Amerikalıların terör örgütleri olarak tanımladıkları farklı silahlı gruplara operasyonlar düzenlediği¹¹ ve onlarca silahlı örgütün gerek rejim güçlerine karşı gerekse de kendi aralarında mücadele ettiği bu bölgede istikrarın korunması Türkiye için zorlu bir

9 "MİT'ten Suriye'de operasyon", *Hürriyet*, 28 Eylül 2021; "Terör örgütü PKK'ya nokta operasyon", *Sabah*, 22 Ağustos 2021.

10 "Suriye'nin kuzeyindeki operasyonlarda 3 PKK/YPG'li terörist etkisiz hale getirildi", *Anadolu Ajansı*, 31 Ekim 2021; "Suriye'nin kuzeyinde 5 terörist etkisiz hale getirildi", *TRT Haber*, 27 Kasım 2021; "Suriye'nin kuzeyinde 5 terörist etkisiz hale getirildi", *TRT Haber*, 4 Aralık 2021; "YPG/PKK'lı teröristler ÇNRA'larla saldırdı! TSK çok sert karşılık verdi", *Sabah*, 29 Aralık 2021.

11 "ABD İdlib'de El Kaide'nin üst düzey liderlerinden birini hedef aldığını duyurdu", *Sputnik Türkiye*, 20 Eylül 2021; "Esed rejiminden İdlib'de Pazar yerine saldırı", *TRT Haber*, 21 Ekim 2021;

görev olmayı sürdürmüştür. Kalıcı bir barışa ulaşılmadan Türk askerlerinin bu bölgeden çekilmesinin İdlib’de çatışmaları ve kaosu artıracığı ve bunun da Türkiye’ye yönelik yeni bir kitlesel göçü tetikleyeceği açıktır. Bu nedenle Suriye konusunda kapsamlı bir barış gerçekleşmeden Türk ordusunun İdlib’den çekilmesi Türkiye’nin güvenliği ve çıkarları açısından zor görünmektedir.

Kapsamlı barışa ulaşma konusunda 2021 yılında atılan adımlara bakıldığında ise kayda değer ilerleme sağlanmadığı görülmektedir. Ocak ve ekim aylarında Cenevre’de, temmuz ve aralık aylarında Nur Sultan’da (Astana) ve şubat ayında Soçi’de yapılan görüşmelerde anayasa çalışmalarına odaklanılmış, ancak Şam yönetimi ve ona destek veren ülkelerin uzlaşmaz tutumları nedeniyle başarı sağlanamamıştır. Yine soruna çözüm bulmak amacıyla 11 Mart’ta Katar’ın başkenti Doha’da Türkiye, Rusya ve Katar Dışişleri Bakanları arasında yapılan toplantıda da “Suriye’nin toprak bütünlüğünün korunması ve terör örgütleriyle mücadeleye devam edilmesine” dair açıklamaların ötesinde somut bir sonuç çıkmamıştır.¹²

Barış görüşmelerinde ilerleme sağlanamamasının temel nedeni Rusya-Şam-İran ekseninin masada istedikleri sonucu elde etmek için sahadaki mevcut durumu yeterli görmemesidir. Bu eksenin Fırat’ın doğusunda ve İdlib bölgesinde yeni toprak kazanımları elde etmeyi hesapladıkları açıktır. Zira ABD’nin uzun süre Fırat’ın doğusunda kalamayacağını ve İdlib’deki silahlı radikal örgütlerin kendilerine bu bölgeye saldırma konusunda meşruiyet verdiklerini düşünmektedirler. Diğer yandan Esad rejiminin her geçen gün temas kurduğu Arap ülkelerinin sayısını artırmak suretiyle “meşruiyetini” artırdığını görmekte ve desteklemektedirler.¹³ Gerek

12 “Doha’da Türkiye-Rusya-Katar zirvesi : Suriye’nin birliği için anlaşılabilir”, *Yeni Şafak*, 12 Mart 2021.

13 İhsan el-Fakih, “Arap ülkelerinin Şam yönetimiyle normalleşmesi İran’ı dizginlemek için mi?”, *Anadolu Ajansı*, 17 Kasım 2021; Samuel Ramani, “Riyad-Şam normalleşmesi ne kadar yakın?”, *Al-Monitor*, 11 Haziran 2021; “Ürdün-Suriye ilişkilerinde normalleşme sinyalleri veriliyor”, *Habertürk*, 22 Eylül 2021; Leys el-Cuneydi, Laith al-Jnaidi, Ekrem Biçeroğlu, “Ürdün ve Esed rejiminin normalleşmesiyle Suriyeli mülteciler geri gönderilme endişesi yaşıyor”, *Anadolu Ajansı*, 3 Kasım 2021.

sahada elde edecekleri yeni kazanımların gerekse meşruiyeti artmış bir Şam yönetiminin masada kendilerini daha güçlü bir pozisyona getirmesini planlamaktadırlar. Ancak bu planlar ve beklentilerin Moskova, Tahran ve Şam ile Türkiye ve ABD arasında hesaplanamayan yeni gerginliklere yol açma ihtimali ve Suriye'deki istikrarsızlığın daha da uzamasına yol açacağı ifade edilmelidir.

Rekabet ve İş Birliği Arasında İran Politikası

Türkiye'nin İran politikasında 2021 yılında da siyasi açıdan Suriye ve Irak gelişmeleri öne çıkarken ekonomik açıdan iki ülke ilişkileri Amerikan yaptırımlarının gölgesinde kalmaya devam etmiştir. İki ülke arasında 2014 yılında başlayan ve her yıl yapılması planlanan Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi (YDİK) toplantısının 2021 yılında gerçekleştirilememiş olması Türkiye ile İran arasındaki ilişkilerin olması gereken düzeyde yürümediğinin bir göstergesi olmuştur. En son İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin Ankara ziyareti sırasında 20 Aralık 2018 tarihinde yüz yüze gerçekleştirilen YDİK toplantısı 2019 yılında yapılamamış ve 2020 yılında ise pandemi nedeniyle çevrimiçi olarak gerçekleştirilmişti. 2021 yılındaki toplantının Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Tahran ziyaretiyle birlikte yeniden yüz yüze yapılması planlanıyordu. Hatta Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 15 Kasım tarihindeki Tahran ziyaretinde Türkiye ile İran arasındaki YDİK'nin yedinci toplantısının hazırlıklarının tamamlanması hâlinde 2021 yılı içinde gerçekleştirilmesini arzu ettiklerini ifade etmişti.¹⁴ Ancak söz konusu toplantı yıl içerisinde yapılamadı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2022 yılında planlanan Tahran ziyaretine ertelendi.

YYDİK çerçevesinde olmasa da iki ülke cumhurbaşkanı 28 Kasım tarihinde Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'ta düzenlenen Ekonomik İşbirliği Teşkilatı zirvesi sırasında yüz yüze görüşme imkânı buldular. Bu görüşme aynı zamanda İran'ın göreve yeni başlayan Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi ile Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ilk yüz yüze görüşmesi oldu.

14 "İran'la işbirliğimizi geliştirmek istiyoruz", *Milliyet*, 16 Kasım 2021.

Katı muhafazakâr kimliğiyle bilinen Reisi'nin cumhurbaşkanlığı görevini ılımlı muhafazakâr Ruhani'den devralmasının Türkiye-İran ilişkilerine etkisinin sınırlı da olsa olumsuz olması beklenmektedir. Zira Reisi döneminde İran'ın Suriye ve Irak konusunda Ruhani dönemine göre daha uzlaşmaz bir politika izlemesi ve bu tavrın da Ankara ile Tahran'ı daha fazla karşı karşıya getirme ihtimali söz konusu olabilir. Reisi'nin göreve gelmesinden önce İran'daki radikal muhafazakâr güvenlik bürokrasisinin desteklediği bazı Haşdi Şabi bileşenlerinin Türkiye'nin Irak'taki terör örgütlerine karşı operasyonlarından rahatsız olup Ankara'ya yönelik tehditlerde bulunmaları ve Irak'taki Türk askerlerini hedef alan saldırılar yapacaklarını açıklamaları bu konudaki riski ortaya koymuştur.¹⁵ Haşdi Şabi çatısı altında faaliyet gösteren örgütlerden birinin Irak'taki Türk askerlerini hedef alacak bir saldırıda bulunmasının bu örgüte destek veren İran ile Türkiye'yi karşı karşıya getireceği açıktır. Ruhani döneminde İran'ın böyle bir olumsuz gelişme yaşanmaması için gerekli hassasiyeti gösterdiği görüldü. Reisi döneminde İran'ın başka ülkelerdeki paramiliter gruplarla ilişkisinin artması durumunda, Tahran'ın bu tür grupların atması muhtemel yanlış adımlar yüzünden Türkiye ile karşı karşıya gelmemek için daha fazla dikkat etmesi gerekecektir.

Bu risklere rağmen Türkiye ve İran'ın, bölge sorunlarının kendilerini doğrudan karşı karşıya getirmemesi konusunda azami çaba sarf ettiği ve bölge dışı aktörlerden gelen baskılar karşısında da en azından söylem düzeyinde birbirlerine destek verdikleri görülmektedir. Bu çerçevede Türkiye, İran'ı hedef alan hukuksuz Amerikan yaptırımlarına karşı çıktığını her fırsatta söylemeye devam ederken İran da ABD'nin Rusya'dan aldığı S-400'ler nedeniyle Türkiye'ye karşı açıkladığı yaptırımlara karşı çıkarak Ankara'ya desteğini ifade etmiştir. 29 Ocak tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ile düzenlediği basın toplantısında bu konuya değinmiş ve "Biz Amerika'nın Türkiye'ye

15 "Haşdi Şabi'den Türkiye'ye tehdit: Elimizde bol miktarda roket var", *Yeni Şafak*, 16 Nisan 2021; "Iraklı milis grup: Türk ordusuyla da savaşırız", *Hürriyet*, 5 Kasım 2021.

yaptığı ambargoları net bir şekilde ve çok açık bir dille kınadık ve onlara en ufak bir şekilde değer vermiyoruz” şeklindeki sözleriyle Türkiye’ye destek vermiştir.¹⁶ Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu da 15 Kasım tarihinde gerçekleştirdiği İran ziyaretinde “İran’a yönelik tek taraflı yaptırımların da kalkması gerekiyor. Viyana’da görüşmelerin tekrar başlayacak olmasından da mutluluk duyduğumuzu vurgulamak isterim. Bu görüşmelerin olumlu neticelenmesi sadece ekonomik ilişkilerimiz bakımından değil bölgenin istikrarı bakımından da önemli olacaktır” şeklindeki sözleriyle Amerikan yaptırımlarının kaldırılması konusunda Türkiye’nin İran’a desteğini tekrarlayıp, öncelikle İran Nükleer Anlaşmasından çekilen ABD’nin gerekli adımları atmasını beklediklerini dile getirmiştir.¹⁷

2021 yılında Türkiye ile İran arasında bakanlar ve üst düzey bürokratlar düzeyinde, teröre karşı mücadelenin, ikili ekonomik iş birliğinin, Suriye ve diğer bölgesel sorunların görüşüldüğü çok sayıda görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu kasımda ve İçişleri Bakanı Süleyman Soylu Ekim’de¹⁸ Tahran’ı ziyaret ederken İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif ise Ocak ve Mart aylarında¹⁹ Türkiye’ye resmi ziyarette bulunmuştur. Bu ikili görüşmelerin yanında Türk ve İranlı yetkililer Astana ve Cenevre Süreci gibi uluslararası toplantılarda Suriye sorununa çözüm bulmak için yürüttükleri çabalarını 2021’de de sürdürmüşlerdir.

Türkiye ile İran arasındaki ilişkilerin ekonomi boyutuna bakıldığında ise 2021 yılında bir önceki yıla kıyasla oldukça olumlu gelişmelerin yaşandığı görülür. Amerikan yaptırımlarının kaldırılmaması nedeniyle Türkiye 2021’de de İran’dan petrol almamayı sürdürse de iki ülke arasındaki ticaret hacminin 2020 yılına göre %70 civarında artış göstermesi ekonomik

16 “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun İran Dışişleri Bakanı Sayın Cevad Zarif ile Basın Toplantısı”, Dışişleri Bakanlığı, 29 Ocak 2021. <https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-iran-db-ile-ortak-basin-toplantisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 22 Mart 2022)

17 “Çavuşoğlu: İran’a yönelik tek taraflı yaptırımların kalkması gerekiyor”, *Euronews*, 15 Kasım 2021.

18 “İçişleri Bakanı Soylu, İranlı mevkidaşı Vahidi ile görüştü”, *Hürriyet*, 20 Ekim 2021.

19 “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Güney Kafkasyada 3+3 formatta işbirliği planlıyoruz” *Yeni Şafak*, 29 Ocak 2021; “Cevad Zarif Türkiye’de”, *TRT Haber*, 19 Mart 2021.

ilişkilerin kısmen toparlanmaya başladığına işaret etmektedir. ABD’de başkanlık koltuğunu devralan Biden’ın İran’la anlaşmayı yenileyip yaptırımları kaldırma konusunda istekli bir tavır göstermesi Türkiye’deki iş çevrelerini İran’la ticaret yapma konusunda cesaretlendirmiştir. Bunun sonucunda Türkiye’nin İran’a ihracatı 2021 yılında %27 civarında artarken bu ülkeden ithalatı ise %145 oranında artış göstermiştir. Türkiye’nin İran ile en büyük ithalat kalemi olan doğal gaz konusunda 2020 yılında yaşanan sorunların giderildiği ve herhangi bir arıza yaşanmaması sonucu doğal gaz akışının olması gerektiği gibi gerçekleştiği görülmüştür. Bunun sonucunda Türkiye’nin İran’dan doğal gaz ithalatı 2021’de bir önceki yıla göre %77 oranında artarak 9,4 milyar metreküpe ulaşmıştır.²⁰

2021 yılında İran’dan Türkiye’ye gelen turist sayısı, pandeminin etkisinin azalmasıyla birlikte yeniden 1 milyonun üzerine çıkarken Türkiye’de konut satın alan yabancılar içerisinde İranlılar önceki yılda olduğu gibi yine birinci sıradayere almışlardır.²¹ Türkiye’de 10.056 adet konut satın alan İranlılar, gerek konut alımlarıyla gerekse turizm harcamalarıyla Türkiye açısından önemli döviz kaynağı olmaya devam etmişlerdir.

Terörle Mücadele ve Ekonomik İş Birliği Ekseninde Irak Politikası

2021 yılında Irak siyasetinde İran ve ABD’nin etkisini zayıflatmaya yönelik birtakım gelişmelerin yaşanması Türkiye açısından olumlu bir zemin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Zira gerek ABD gerekse İran’ın Irak’a doğrudan müdahaleleri hem bu ülke siyasetinin kendi doğal mecrasında akmasını hem de Türkiye gibi bölge ülkeleriyle sağlıklı ilişkiler kurmasını engelleyen etkiler doğurmaktaydı. Bu çerçevede Amerikan muharip askerlerinin Irak’tan ayrılması ve Ekim ayında ülkede yapılan seçimlerde İran destekli grupların başarısızlığı Irak’ın iç ve dış politikasını daha bağımsız ve kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmesi şansını biraz daha artırmıştır. Kuşkusuz bu gelişmeler Irak’ın bundan sonraki

20 Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu Aylık Sektör Raporları, <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-95/dogal-gazaylik-sektor-raporu> (Erişim Tarihi: 24 Mart 2022).

21 “2021 Yılında En Çok Konut Satışı İran Vatandaşlarına Yapıldı”, *Milliyet*, 14 Ocak 2021.

süreçte artık Washington ve Tahran'ın müdahale ve baskılarına maruz kalmayacağı anlamına gelmemektedir, ancak 2021 gerek İran gerekse ABD'nin Irak'ta zemin kaybettiği bir yıl oldu. Seçimlerde ayrıca PKK ve Haşdi Şabi'nin desteklediği adayların başarısız olması Türkiye açısından bir başka olumlu gelişme olmuştur.

Türkiye'nin Irak politikası 2021 yılında da önceki yıllarda olduğu gibi üç ana eksen üzerinden şekillenmeye devam etmiştir. Ankara, bir yandan Irak'taki Türkiye'nin güvenliğini hedef alan terör örgütlerine yönelik önleyici adımlarını atmaya devam ederken bir yandan da Irak'ın siyasal ve ekonomik açıdan istikrarlı bir yapıya kavuşmasına destek vermeye devam etmiş ve bu ülkeyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için çaba sarf etmiştir.

Savunma Bakanı Hulusi Akar ile Genelkurmay Başkanı Yaşar Güler'in 18 Ocak'taki Irak ziyaretleri, Türkiye'nin genişletilen NATO Irak misyonuna katkı vermesi, PKK'ya karşı Irak'ın kuzeyinde gerçekleştirilen Şubat ayındaki Pençe Kartal-2 ve Nisan ayındaki Pençe Yıldırım ile Pençe Şimşek operasyonları Türkiye'nin 2021 yılında Irak politikasının güvenlik ayağında attığı önemli adımları oluşturdu. Pençe Kartal-2 operasyonu sırasında PKK'nın Gara bölgesindeki bir mağarada beş yılı aşkın süredir rehin tuttuğu 13 Türk vatandaşını şehit etmesi Türkiye'nin sert tepkisine ve terör örgütüne karşı ülke içinde ve dışında yürüttüğü mücadeledeki kararlılığını artırmasına yol açmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan bu katliama sessiz kalan Batılı ülkeleri "Bir başka ülkenin başına gelse, tüm dünyanın ayağa kalkacağı 13 masumun infazı hadisesinde gelen birkaç cılız ses dışında Türkiye'nin yanında kimseyi göremedik. Ey Batı neredesiniz, neden sustunuz? Sizde böyle bir şey olduğunda yaygaranızdan geçilmiyor. 15 Temmuz oldu sesiniz çıkmadı, şimdi bu hadise sesiniz çıkmıyor" sözleriyle eleştirirken "Hangi ine girerlerse girsinler, o inlerde bulup geberteceğiz. Şehitlerimiz var. Ama biz biliyoruz ki şehitlik yok oluş

değildir” ifadeleriyle operasyonların süreceğinin işaretini vermiştir.²² 224 Nisan’da başlatılan Pençe Yıldırım ve Pençe Şimşek operasyonları ile PKK’ya karşı Irak’ın kuzeyinde mücadele devam etmiş,²³ TSK tarafından yapılan bu operasyonlara MİT de SİHA saldırılarıyla destek vermiş ve örgütün üst lider kadrosuna mensup teröristler öldürülmüştür.²⁴

Türkiye’nin Irak topraklarında terörle mücadele kapsamında gerçekleştirdiği operasyonların Bağdat’taki merkezi hükümet ile Erbil’deki Irak Kürt Bölgesel Yönetiminin (IKBY) bu konuda yetersiz kalmasından kaynaklandığı bilinmektedir. Bu nedenle Ankara her fırsatta gerek Bağdat gerekse Erbil yönetimine Irak topraklarının terörden arındırılması konusunda her türlü iş birliğine hazır olduğu mesajı vermektedir. Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar da 18 Ocak’taki Irak ziyareti sırasında yaptığı açıklamalarda bu mesajları tekrarlamıştır.²⁵ Akar’ın bu ziyaretinde teröre karşı iş birliği en önemli gündem maddesi olurken ziyaretin ardından yaptığı açıklamalarda Milli Savunma Bakanı, “Bağdat yönetiminin önümüzdeki dönemde alacağı tedbirlerle PKK’lı teröristlerin Sincar bölgesinden de çıkmalarını sağlayacağını” ifade etmiştir.²⁶

Ankara’nın Bağdat ve Erbil ile terörle mücadele konusunda iş birliği arayışı çerçevesinde 2021 yılında Türkiye’nin Irak’a SİHA satışı gündeme gelmiştir. Ağustos ortasında İstanbul’da Uluslararası Savunma Sanayii Fuarına katılan ve Milli Savunma Bakanı Akar ile görüşen Irak Savunma Bakanı Cuma İnad, ay sonunda ülkesindeki bir yerel televizyon kanalına verdiği mülakatta “Türkiye’den Bayraktar TB2, 12 adet T129 ATAK helikopter ve 6 adet de insansız hava aracına karşı savunma sistemleri satın almak için teklif ve sözleşme istedik. Bayraktar SİHA alımı konusunda uzlaşmaya vardık” ifadelerini kullanmıştır.²⁷

22 “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Gara düştü iş bitti”, *Habertürk*, 16 Şubat 2021.

23 “Milli Savunma Bakanı Akar: Metina ve Avaşın-Basyan’da 400’e yakın hedef karadan, 60’tan fazla hedef ise havadan vuruldu”, *Anadolu Ajansı*, 24 Nisan 2021.

24 “Irak’ın kuzeyindeki Zap bölgesinde 3 PKK’lı terörist SİHA’larla etkisiz hale getirildi”, *Anadolu Ajansı*, 31 Mayıs 2021; “Irak’ın kuzeyinde teröristlere SİHA darbesi”, *TRT Haber*, 18 Kasım 2021.

25 “Bakan Akar’dan Bağdat çıkarması! Terörle mücadele için kritik ziyaret”, *Sabah*, 18 Ocak 2021; “Akar’dan Bağdat’a yanıt: Tek amacımız terörle mücadele”, *Hürriyet*, 6 Mayıs 2021.

26 “Milli Savunma Bakanı Akar: Bağdat, PKK’yı Sincar’dan çıkaracağını söyledi”, *Hürriyet*, 21 Ocak 2021.

27 Haydar Karaalp, “Irak Savunma Bakanı İnad: Türkiye’den Bayraktar TB2 ve T129 ATAK helikopterleri almak istiyoruz” *Anadolu Ajansı*, 31 Ağustos 2021.

Türkiye ile Irak arasında güvenlik iş birliği alanında bu tür adımlar atılırken Bağdat yönetiminin Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde yürüttüğü operasyonlar konusunda egemenlik hassasiyeti devam etmiştir. Savunma Bakanı Hulusi Akar'ın mayıs ayı başında Irak'ın kuzeyinde devam eden Pençe Yıldırım ve Pençe Şimşek operasyonları çerçevesindeki ziyaretleri sırasında bu ülke sınırları içinde kalan Biliç Tepe Üs Bölgesine gitmesi nedeniyle Irak Savunma Bakanlığı Türkiye'ye bir nota vererek bu ziyaretin Irak'ın egemenliğinin ihlali anlamına geldiğini ve kabul edilemez olduğunu bildirmiştir.²⁸ Buna karşılık Milli Savunma Bakanı Akar bu notadan birkaç gün sonra yaptığı açıklamada “Tek amacımız terörle, teröristle mücadele. Irak'ın arazi şartları itibarıyla orada yuvalanan teröristler nedeniyle Irak'ın kuzeyinde olduğumuzu da herkesin bilmesi lazım” ifadeleriyle bu notaya karşı çıkmış ve “Türkiye'nin başta Irak olmak üzere tüm komşularının sınırlarına ve egemenliğine saygılı olduğunu” belirtmiştir.²⁹ Irak'ın toprak bütünlüğüne saygılı olmakla birlikte, bu topraklarda üslenen ve Türkiye'nin güvenliğine karşı faaliyetlerde bulunan terör örgütlerine karşı sınır ötesi operasyonların devam edeceğinin bir işareti olarak 26 Ekim 2021 tarihinde Irak ve Suriye'ye asker göndermeye izin veren tezkerenin süresi TBMM'de iki yıl daha uzatılmıştır.³⁰

2021 yılında Türkiye ile Irak arasındaki ekonomik ilişkiler oldukça iyi düzeyde seyretmiştir. Ticaret Bakanı Mehmet Muş'un ağustos ve eylül aylarında olmak üzere iki defa ziyaret ettiği³¹ Irak ile ticaret hacminin ve yatırımların geliştirilmesi konusunda önemli adımlar atılırken Irak Türkiye'nin en fazla ham petrol ithal ettiği ülke olmaya devam etmiştir. 2021 yılında Irak'tan 13,2 milyon ton petrol ithal edilirken Türkiye'nin toplam ham petrol ithalatında Irak'ın payı %42,2 ile oldukça yüksek düzeyde gerçekleşmiştir (Tablo 1). ABD'nin İran yaptırımları öncesinde Irak'ın Türkiye'nin toplam ham petrol ithalatındaki payı %30'lar civarında

28 “Irak'tan Türkiye'ye nota”, *Milliyet*, 5 Mayıs 2021.

29 “Türkiye'den İrak'a 'nota' cevabı: Herkesin bilmesi lazım”, *Star*, 5 Mayıs 2021.

30 “TBMM Genel Kurulunda, Irak ve Suriye tezkeresinin süresi 2 yıl daha uzatıldı”, *Anadolu Ajansı*, 26 Ekim 2021.

31 “Ticaret Bakanı Muş'tan iki ayda ikinci Irak ziyareti”, *Anadolu Ajansı*, 24 Eylül 2021.

iken yaptırımlarla birlikte İran petrolünün daha çok Irak'tan ikame edilmesiyle birlikte bu ülkenin payı 2020 ve 2021 yıllarında %40'ı aşmıştır.

Tablo 1. Türkiye'nin 2021 Yılında Irak'tan Ham Petrol İthalatı (Bin Ton)

	Irak'tan Ham Petrol İthalatı	Toplam Ham Petrol İthalatı	Irak'ın Payı (%)
Ocak	604	1.834	32,9
Şubat	738	1.568	47,1
Mart	1.183	2.399	49,3
Nisan	1.050	2.612	40,2
Mayıs	1.086	2.590	41,9
Haziran	986	2.855	34,5
Temmuz	1.234	3.007	41,0
Ağustos	1.106	2.856	38,7
Eylül	1.075	2.843	37,8
Ekim	1.385	2.893	47,9
Kasım	1.645	2.980	55,2
Aralık	1.183	2.980	39,7
Toplam	13.275	31.417	42,2

Kaynak: EPDK verilerinden derlenmiştir.

Türkiye'nin Irak'tan ithalatında ham petrol açık farkla en büyük kalemi oluştururken Türkiye'nin bu ülkeye ihracatında kıymetli taşlar ve mücevherlerin yanında mobilyalar, çeşitli gıdalar, plastik ve mamulleri ile elektrikli makinalar öne çıkmıştır. Dolayısıyla Irak'ın Türkiye'ye ihracatından farklı olarak Türkiye'nin bu ülkeye ihracatında çeşitlilikten bahsetmek mümkündür. 2021 yılında Türkiye'den Irak'a yapılan ihracat TÜİK verilerine göre %24 oranında artarak 10 milyar dolara ulaşmıştır.

Normalleşme Penceresinden BAE, İsrail, Mısır ve Suudi Arabistan Cephesine Bakış

2021 yılı Türkiye'nin Arap İsyancıları sürecinden beri ciddi sorunlar yaşadığı bazı Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini normalleştirme konusunda önemli adımlar attığı bir yıl olmuştur. Bu çerçevede özellikle Birleşik

Arap Emirlikleri (BAE) ile normalleşme konusunda bu ülke siyasetinin en önemli ismi Velihaht Prens Muhammed bin Zayed'in kasım ayında gerçekleşen Ankara ziyareti çok ileri ve hızlı bir adım olarak kayıtlara geçmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu'da belki de en fazla sorun yaşadığı BAE ile normalleşme bu kadar hızlı bir şekilde yaşanırken İsrail cephesindeki normalleşme adımları da biraz daha yavaş ilerlemiş, buna karşılık aslında daha önce başlayan Mısır ile normalleşme süreci ise daha da yavaş yürümüştür. Suudi Arabistan cephesinde ise Muhammed bin Selman'ın normalleşme adımlarını büyük ölçüde bloke ettiği görülmüştür.

2021 yılında sadece Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkilerinde değil aynı zamanda İran'ın BAE ve Suudi Arabistan ile ilişkilerinde ve bu ülkelerin Katar ile ilişkilerinde normalleşme kavramının öne çıkmasının en önemli nedeni kuşkusuz ABD'de yaşanan başkan değişimi olmuştur. Trump'ın Beyaz Saray'dan ayrılmasıyla en büyük destekçilerini kaybeden Abu Dabi ve Riyad yönetimleri, yakın geçmişte ABD'ye güvenerek izledikleri agresif politikayı gözden geçirme ihtiyacı hissetmişler ve Ortadoğu'nun iki önemli bölgesel gücü olan Türkiye ve İran'la düşmanlıkları sonlandırmak istemişlerdir. Zira Yemen ve Libya gibi çatışma bölgelerinde yaşadıkları sorunlar doğrudan İran ya da Türkiye ile kendilerini karşı karşıya getiriyordu ve ABD'nin desteği olmadan bu sorunlarla başa çıkmaları zorlaşıyordu.

Özellikle BAE yönetiminin ABD'nin değişen Ortadoğu politikasına hızlı tepki vermeye çalıştığı ve yeni bir denge politikasına yöneldiği görüldü. ABD sponsorlu eski ittifakın İsrail ve Mısır gibi üyeleriyle yakın ilişkilerin sürdürülmeye çalışıldığı göz önüne alındığında, Abu Dabi yönetiminin bu denge politikasında Türkiye'ye hem dengelenen hem de dengeleyici aktör olarak rol biçtiği görülmektedir. Bir taraftan Ankara ile ilişkilerin normalleştirilmesi yoluyla İran'ın dengelenmesinde Türkiye'nin desteğini alma isteği, ama diğer taraftan da İsrail, Mısır ve Yunanistan gibi ülkelerle Doğu Akdeniz'de kurulan iş birliğinin sürdürülmesiyle Türkiye'nin de dengelenmesine devam edilmesi arzusu göze çarpmaktadır. Denge

politikası yürütmek zorunda olan Türkiye için de bu politika büyük bir sorun olarak görünmemiş ve BAE'den gelen normalleşme talebi olumlu karşılanmıştır. Bu çerçevede önce 20 Ağustos 2021 tarihinde BAE Ulusal Güvenlik Danışmanı Şeyh Tahnun bin Zayid el-Nahyan Ankara'ya gelerek Cumhurbaşkanı Erdoğan'la bir görüşme gerçekleştirmiş, ardından 24 Kasım'da Muhammed bin Zayed'in Türkiye ziyareti gerçekleşmiştir. Aralık ortasında ise Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu BAE'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. BAE Velihaht Prensi Muhammed bin Zayed'in Ankara ziyaretinde iki ülke arasında ekonomik iş birliği öne çıkarken BAE şirketlerinin Türkiye'ye yatırımlarını içeren çok sayıda anlaşma imzalanmıştır. Görüşmeler sırasında BAE yetkililerinin, Türkiye'ye yatırım için 10 milyar dolarlık bir fon ayırıldığını açıklamaları iki ülke ilişkilerinin özellikle ekonomik alanda hızlı bir gelişme göstereceğine işaret etmiştir.³²

Normalleşme kavramı çerçevesinde 2021'de gündeme gelen bir başka ülke İsrail olmuştur. Türkiye, İsrail gibi uluslararası hukuku hiçe sayan, yayılcı ve saldırgan politikalarından vazgeçmeyen bir ülke ile ilişkileri “normalleştirmenin” çok kolay olmadığını 2010'lu yıllardaki birkaç teşebbüsünde tecrübe etmişti. Örneğin, İsrail'in Gazze ve Batı Şeria'daki Filistinlilere yönelik saldırıları yüzünden bu teşebbüslerin bir kısmı normalleşme sağlanmadan, bir kısmı ise normalleşmenin hemen ertesinde başarısız olmuş ve en son 15 Mayıs 2018'de İsrail'in Ankara Büyükelçisi “evine gönderilmişti”.³³ Bu ülkeyle ilişkilerin bozuk olmasının gerek Filistinlilerin haklarının aranması gerekse Türkiye'nin dış politika çıkarları açısından olumlu olmadığını düşünen Ankara 2021 yılında Türk-İsrail ilişkilerinin normalleştirilmesi için adım atma arzusunda olmuştur. Ancak İsrail'in mayıs ayı başında Kudüs'teki Şeyh Cerrah Mahallesi'nde Filistinlilere ait evlere el koyma girişimi yüzünden başlayan olaylarda çok sayıda Filistinlinin şehit olması, İsrail askerlerinin Mescid-i Aksa'ya yönelik saldırıları ve ardından İsrail ordusunun Gazze'ye yönelik şiddetli saldırıları Türkiye'nin sert tepkisine yol açmış ve normalleştirme

32 “Abu Dabi Prensi El Nahyan Ankarada”, *Gazete Vatan*, 24 Kasım 2021.

33 “İsraili büyükelçi ülkesine gönderiliyor”, *Yeni Şafak*, 15 Mayıs 2018.

adımlarını geciktirmiştir. TBMM, İsrail'in Mescid-i Aksa'ya yönelik saldırılarını kınayarak Uluslararası Ceza Mahkemesini göreve çağırmıştır.³⁴ Cumhurbaşkanı Erdoğan da yoğun bir diplomasi trafiği yürüterek görüştüğü Müslüman ülke liderlerine “İsrail'in hukuk tanımazlığının ve insanlık dışı saldırılarının muhatabının bütün Müslümanlar olduğunu, İsrail'in saldırılarının derhal durdurulması, uluslararası camianın bu saldırılara güçlü ve caydırıcı tepki vermesi, hukuk dışı uygulamalara karşı somut adımlar atılması ve Filistin'e destek olunması için birlikte çalışmanın önemine” işaret etmiştir.³⁵

Türkiye, İsrail'in hukuk dışı uygulamalarına karşı çıksa da olayların yatışmasının ardından bu ülkeyle normalleştirme girişimlerini sürdürmüştür. Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Erdoğan, temmuz ayında İsrail'de cumhurbaşkanı seçilen Izaak Herzog'u telefonla arayarak tebrik etmiş³⁶ ve Kasım'da da İsrail Cumhurbaşkanı Herzog ve Başbakan Naftali Bennet ile birer telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir.³⁷ İsrail Başbakanı ile söz konusu görüşme Bennet'in, Türkiye'de casusluk suçlamasıyla tutuklu bulunan bir İsrailli çiftin serbest bırakılması konusunda Cumhurbaşkanı Erdoğan'a teşekkür etmek için aramasıyla gerçekleşmiştir.³⁸ Bu gelişmeler, en azından İsrail'in yeni bir saldırganlığına kadar Türk-İsrail ilişkilerinin yeniden normalleşme sürecine girdiğini göstermiştir.

Normalleşme adımlarının bir diğer ayağı Mısır konusunda ise Türkiye ve Mısır Dışişleri Bakan Yardımcıları başkanlığındaki heyetler arasında mevcut sorunların çözülmesi hedefiyle ilk turu 5-6 Mayıs 2021'de Kahire'de yapılan istikşafi görüşmelerin ikincisi 7-8 Eylül'de Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Dışişleri Bakanlığı görüşmeler sonrasında “Görüşmeler samimi havada ve kapsamlı içerikte gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde ikili konuların yanı

34 “TBMM, İsrail'in Mescid-i Aksa'ya yönelik saldırılarını kınadı”, *Anadolu Ajansı*, 10 Mayıs 2021.

35 “Kanlı Ellerinizle Tarih Yazıyorsunuz”, *Kriter*, Haziran 2021.

36 “Cumhurbaşkanı Erdoğan, İsrail Cumhurbaşkanı Herzog ile telefonda görüştü”, *Anadolu Ajansı*, 12 Temmuz 2021.

37 “Cumhurbaşkanı Erdoğan, İsrail Cumhurbaşkanı Herzog ile telefonda görüştü”, *Anadolu Ajansı*, 18 Kasım 2021.

38 “İsrail Başbakanı Bennett'ten Cumhurbaşkanı Erdoğan'a teşekkür”, *İHA*, 18 Kasım 2021.

sıra Libya, Suriye ve Irak'taki durum başta olmak üzere bölgesel konular ele alınmış, Doğu Akdeniz'de barış ve güvenliğin sağlanması ihtiyacı üzerinde durulmuştur. Taraflar istişarelerin bu turunun sonuçlarını değerlendirecek ve müteakip adımları kararlaştıracaktır” açıklamasını yapmıştır.³⁹ Mısır Dışişleri Bakanı Samih Şukri de nisan ayında Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ile gerçekleştirdiği bir telefon görüşmesinin ardından yaptığı açıklamada “Mısır, her iki tarafın da faydasına olacak diyalog ve çıkarlara zarar verilmenden uluslararası hukuk kurallarına uygun ilişkiler kurulmasında istekli”⁴⁰ ifadelerini kullansa da 2021 sonuna kadar iki ülke arasında karşılıklı büyükelçi atanamamış olması normalleşme sürecinin yavaş ilerlediğinin açık göstergesi olmuştur.

Normalleşme sürecinin istenildiği gibi ilerlemediği diğer bir ülke ise Suudi Arabistan olmuştur. Mayıs ayında İsrail'in Filistinlilere yönelik saldırılarını, diğer bölge sorunlarını ve ikili ilişkileri görüşmek üzere Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun Suudi Arabistan'a gerçekleştirdiği ziyarete⁴¹ rağmen Riyad yönetiminin Türkiye karşıtı tavrı devam etmiştir. Türk mallarına yönelik boykotu 2021'de de devam ettiren Suudi Arabistan, Türkiye'nin Libya'daki faaliyetleri nedeniyle Arap Birliği tarafından kınanmasına öncülük etmiş,⁴² Doğu Akdeniz'de Yunanistan'la askerî iş birliğini güçlendirmeye yönelik adımlar atmaya devam etmiş⁴³ ve ülkesinde faaliyet gösteren Türk okullarını kapatma kararı almıştır.⁴⁴ Riyad yönetiminin Türk mallarına uyguladığı boykotun etkisiyle 2021 yılında Türkiye'nin Suudi Arabistan'a ihracatı bir önceki yıla göre %91

39 “Türkiye-Mısır istikşafî istişarelerinin ikinci turu Ankarada tamamlandı”, *Anadolu Ajansı*, 8 Eylül 2021.

40 “Mısır Dışişleri Bakanı Şukri: Türkiye'nin adımlarını takdir ediyoruz”, *Yeni Şafak*, 12 Nisan 2021.

41 T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Sayın Bakanımızın Suudi Arabistan Krallığı'na ziyareti”, 10-11 Mayıs 2021, <https://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-suudi-arabistan-kralligini-ziyareti.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 8 Nisan 2021).

42 “Türkiye'den Arap Ligi'nin kararlarına tepki: Tümünüyle reddediyoruz”, *Milliyet*, 10 Eylül 2021; “Suudi Arabistanın vaziyet ettiği Arap Birliği, Türkiye'yi hedef aldı”, *İslami Analiz*, 11 Eylül 2021.

43 “Suudi Arabistan jetleri Yunanistan'la ortak tatbikat için Girit'te”, *BBC Türkçe*, 15 Mart 2021.

44 “Suudi Arabistan ülkedeki 8 Türk okulunu yıl sonunda kapatma kararı aldı”, *Anadolu Ajansı*, 28 Nisan 2021.

oranında azalarak 215 milyon dolara düşmüştür.⁴⁵ Buna karşılık bu ülkeden yapılan ithalatın %96 artışla 3,2 milyar dolara çıkmış olması Türkiye'nin aynı düşmanca tavrı Suudi Arabistan'a göstermediğinin ve ilişkileri normalleştirme arzusunun göstergesi olarak okunabilir.

45 TÜİK Dış Ticaret Verileri, <http://rapory.tuik.gov.tr/16-04-2022-18:13:53-4595286732003542561912417047.html> (Erişim Tarihi: 8 Nisan 2021).

Kaynakça

- “2021 Yılında En Çok Konut Satışı İran Vatandaşlarına Yapıldı”, *Milliyet*, 14 Ocak 2021.
- “ABD İdlib’de El Kaide’nin üst düzey liderlerinden birini hedef aldığını duyurdu”, *Sputnik Türkiye*, 20 Eylül 2021.
- “ABD, PKK/YPG’lilere savaş eğitimi veriyor”, *TRT Haber*, 7 Ekim 2021.
- “ABD’den PKK/YPG’ye 177 milyon dolar yardım”, *Hürriyet*, 5 Kasım 2021.
- “ABD’den yeni skandal! YPG’ye 100 araçlık destek”, *Sabah*, 29 Kasım 2021.
- “Abu Dabi Prensi El Nahyan Ankara’da”, *Gazete Vatan*, 24 Kasım 2021.
- “Akar’dan Bağdat’a yanıt: Tek amacımız terörle mücadele”, *Hürriyet*, 6 Mayıs 2021.
- “Bakan Akar’dan Bağdat çıkarması! Terörle mücadele için kritik ziyaret”, *Sabah*, 18 Ocak 2021.
- “Cevad Zarif Türkiye’de”, *TRT Haber*, 19 Mart 2021.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan, İsrail Cumhurbaşkanı Herzog ile telefonda görüştü”, *Anadolu Ajansı*, 12 Temmuz 2021.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan, İsrail Cumhurbaşkanı Herzog ile telefonda görüştü”, *Anadolu Ajansı*, 18 Kasım 2021.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: ABD’nin PKK/YPG’ye desteği böyle devam etmeyecektir”, *Hürriyet*, 1 Kasım 2021.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Gara düştü iş bitti”, *Habertürk*, 16 Şubat 2021.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Suriye’de en kısa sürede gereken adımları atacağız”, *TRT Haber*, 11 Ekim 2021.
- “Çavuşoğlu: İran’a yönelik tek taraflı yaptırımların kalkması gerekiyor”, *Euronews*, 15 Kasım 2021.
- “Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Güney Kafkasya’da 3+3 formatta işbirliği planlıyoruz” *Yeni Şafak*, 29 Ocak 2021.
- “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun İran Dışişleri Bakanı Sayın Cevad Zarif ile Basın Toplantısı”, *Dışişleri Bakanlığı*, 29 Ocak 2021.
- “Doha’da Türkiye-Rusya-Katar zirvesi : Suriye’nin birliği için anlaştılar”, *Yeni Şafak*, 12 Mart 2021.
- “Erdoğan’dan ABD’ye PKK/YPG tepkisi: Terör örgütüne silah yardımı sona ermeli”, *Milliyet*, 26 Eylül 2021.

- “Esed rejiminden İdlib’de Pazar yerine saldırı”, *TRT Haber*, 21 Ekim 2021.
- “Gökhan Gökçe, YPG-PYD Saldırıları Neden Artıyor”, *Kriter*, Nisan 2021.
- “Haşdi Şabi’den Türkiye’ye tehdit: Elimizde bol miktarda roket var”, *Yeni Şafak*, 16 Nisan 2021.
- “Irak’tan Türkiye’ye nota”, *Milliyet*, 5 Mayıs 2021.
- “Irak’ın kuzeyinde teröristlere SİHA darbesi”, *TRT Haber*, 18 Kasım 2021.
- “Irak’ın kuzeyindeki Zap bölgesinde 3 PKK’lı terörist SİHA’larla etkisiz hale getirildi”, *Anadolu Ajansı*, 31 Mayıs 2021.
- “Iraklı milis grup: Türk ordusuyla da savaşırız”, *Hürriyet*, 5 Kasım 2021.
- “İçişleri Bakanı Soylu, İranlı mevkidaşı Vahidi ile görüştü”, *Hürriyet*, 20 Ekim 2021.
- “İran’la işbirliğimizi geliştirmek istiyoruz”, *Milliyet*, 16 Kasım 2021.
- “İsrail Başbakanı Bennett’ten Cumhurbaşkanı Erdoğan’a teşekkür”, *İHA*, 18 Kasım 2021.
- “İsraili büyükelçi ülkesine gönderiliyor”, *Yeni Şafak*, 15 Mayıs 2018.
- “Kanlı Ellerinizle Tarih Yazıyorsunuz”, *Kriter*, Haziran 2021.
- “Mısır Dışişleri Bakanı Şükri: Türkiye’nin adımlarını takdir ediyoruz”, *Yeni Şafak*, 12 Nisan 2021.
- “Milli Savunma Bakanı Akar: Bağdat, PKK’yı Sincar’dan çıkaracağını söyledi”, *Hürriyet*, 21 Ocak 2021.
- “Milli Savunma Bakanı Akar: Metina ve Avaşin-Basyan’da 400’e yakın hedef karadan, 60’tan fazla hedef ise havadan vuruldu”, *Anadolu Ajansı*, 24 Nisan 2021.
- “MİT’ten Suriye’de operasyon”, *Hürriyet*, 28 Eylül 2021.
- “Suriye’de yeni angajman kuralları gelişebilir”, *TRT Haber*, 12 Ekim 2021.
- “Suriye’nin kuzeyinde 5 terörist etkisiz hale getirildi”, *TRT Haber*, 27 Kasım 2021.
- “Suriye’nin kuzeyinde 5 terörist etkisiz hale getirildi”, *TRT Haber*, 4 Aralık 2021.
- “Suriye’nin kuzeyindeki operasyonlarda 3 PKK/YPG’li terörist etkisiz hale getirildi”, *Anadolu Ajansı*, 31 Ekim 2021.
- “Suudi Arabistan jetleri Yunanistan’la ortak tatbikat için Girit’te”, *BBC Türkçe*, 15 Mart 2021.
- “Suudi Arabistan ülkedeki 8 Türk okulunu yıl sonunda kapatma kararı aldı”, *Anadolu Ajansı*, 28 Nisan 2021.
- “Suudi Arabistan’ın vaziyet ettiği Arap Birliği, Türkiye’yi hedef aldı”, *İslami Analiz*, 11 Eylül 2021.

- “TBMM Genel Kurulunda, Irak ve Suriye tezkeresinin süresi 2 yıl daha uzatıldı”, *Anadolu Ajansı*, 26 Ekim 2021.
- “TBMM, İsrail’in Mescid-i Aksa’ya yönelik saldırılarını kınadı”, *Anadolu Ajansı*, 10 Mayıs 2021.
- “Terör örgütü PKK’ya nokta operasyon”, *Sabah*, 22 Ağustos 2021.
- “Ticaret Bakanı Muş’tan iki ayda ikinci Irak ziyareti”, *Anadolu Ajansı*, 24 Eylül 2021.
- “Türkiye’den Arap Ligi’nin kararlarına tepki: Tümüyle reddediyoruz”, *Milliyet*, 10 Eylül 2021.
- “Türkiye’den Irak’a ‘nota’ cevabı: Herkesin bilmesi lazım”, *Star*, 5 Mayıs 2021.
- “Türkiye-Mısır istikşafi istişarelerinin ikinci turu Ankara’da tamamlandı”, *Anadolu Ajansı*, 8 Eylül 2021.
- “Ürdün-Suriye ilişkilerinde normalleşme sinyalleri veriliyor”, *Habertürk*, 22 Eylül 2021.
- “YPG/PKK’lı teröristler ÇNRA’larla saldırdı! TSK çok sert karşılık verdi”, *Sabah*, 29 Aralık 2021.
- Haydar Karaalp, “Irak Savunma Bakanı İnad: Türkiye’den Bayraktar TB2 ve T129 ATAK helikopterleri almak istiyoruz” *Anadolu Ajansı*, 31 Ağustos 2021.
- İhsan el-Fakih, “Arap ülkelerinin Şam yönetimiyle normalleşmesi İran’ı dizginlemek için mi?”, *Anadolu Ajansı*, 17 Kasım 2021.
- Leys el-Cuneydi, Laith al-Jnaidi, Ekrem Biçeroğlu, “Ürdün ve Esed rejiminin normalleşmesiyle Suriyeli mülteciler geri gönderilme endişesi yaşıyor”, *Anadolu Ajansı*, 3 Kasım 2021.
- Ömer Özkizilcik ve Kutluhan Görücü, “The Logic of YPG Car Bomb Attacks in Syria. A Strategy of Chaos and Disorder”, *SETA*, Ekim 2021.
- Samuel Ramani, “Riyad-Şam normalleşmesi ne kadar yakın?”, *Al-Monitor*, 11 Haziran 2021.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Sayın Bakanımızın Suudi Arabistan Krallığı’nı ziyareti”, 10-11 Mayıs 2021.

Irak 2021

Yusuf Can Ayaz

ORSAM Irak alışmaları Araştırma Asistanı

Özet

Çalışmada 2021 yılında Irak'ta öne çıkan gelişmeler ele alınmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci ana başlığında özellikle parlamento seçimleri çerçevesinde gelişen siyasi ortam ve Irak iç politikası incelenmiştir. Çalışmanın ikinci ana başlığında Irak dış politikası ele alınmıştır. Bu başlık altında 2021'de Irak'ın dış politika alanında attığı adımlar, Irak-ABD ilişkileri, Irak-İran ilişkileri ve Irak-Türkiye ilişkilerine dair gelişmelere yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü başlığında ise Irak ekonomisine dair ulusal ve uluslararası gelişmeler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Irak, Irak Parlamento Seçimleri, Irak Dış Politikası

Iraq 2021

Abstract

In the study, prominent developments in Iraq in 2021 are discussed. In this direction, in the first part of the study, the political environment and Iraqi domestic policy, especially within the framework of the parliamentary elections, were examined. In the second part of the study, Iraqi foreign policy is discussed. Under this title, the steps taken by Iraq in the field of foreign policy in 2021, developments in Iraq-US relations, Iraq-Iran relations and Iraq-Turkey relations are included. In the third part of the study, national and international developments in the Iraqi economy were evaluated.

Key Words: Iraq, Iraq Parliamentary Elections, Iraq Foreign Policy

İç Politika

2021 yılı Irak iç politikası 2019 yılından beri süregelen hükûmet krizini çözmesi beklenen erken seçim gündemi özelinde şekillenmiştir. Ocak 2021'de, 6 Haziran 2021 tarihinde gerçekleştirilmesi planlanan seçimler Kazımi hükûmeti tarafından 10 Ekim 2021'e ertelenmiştir.¹ Bu süreçte Irak iç siyaseti; siyasi gruplar arasındaki rekabet, ülkenin sosyal politikalar konusunda yetersizliğinin oluşturduğu sorunlar, Şii milis grupların kapasitelerini arttırarak sıkça düzenlediği saldırılar, terör örgütü DEAŞ'a karşı mücadele, Sincar Anlaşması'nın uygulanamaması ve terör örgütü PKK sorunu gibi meseleler odağında gelişmiştir.

Irak 2021 yılına, Bağdat Tayaran Meydanı'nda 21 Ocak 2021 tarihinde meydana gelen ve 32 kişinin ölümüne neden olan intihar saldırılarıyla girmiştir.² DEAŞ'ın üstlendiği saldırıların ardından Irak hükûmeti, ulusal güvenlik refleksini ön planda tutmuş ve ülkenin güvenlik problemleri, Irak iç ve dış politikasının önceliği olarak görülmüştür. Güvenlik problemleri sadece terör örgütlerinin faaliyetleri sebebiyle gündem olmamış 2020 yılında Irak'ta İran Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani ve Haşdi Şabi Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis'in ABD tarafından suikast ile öldürülmesi sonucu İran destekli Şii milisler Irak'taki ABD askerî varlığını daha sert bir şekilde hedef almaya başlamışlardır. Bu çerçevede Ayn el-Esed Üssü, Viktorya Üssü, Beled Hava Üssü gibi pek çok stratejik nokta saldırıya uğramış ve CENTCOM Komutanı Kenneth McKenzie, Irak'ta İnsansız Hava Araçları (İHA) vasıtasıyla yapılan saldırılardan çekindiklerini sık sık dile getirmiştir. İran destekli Şii milislerin hükûmete bağlı olması fakat hükûmetten bağımsız faaliyetler yürütmesi Irak Başbakanı Mustafa el-Kazımi'nin dikkatini çekmiş ve seçimlere giden süreçte Kazımi ile İran destekli Şii siyasi ve askerî blok arasında bir mücadele cereyan etmiştir. Haşdi Şaabi'nin Anbar Sorumlusu

1 "Iraq delays general election to Oct. 10: state media", *Reuters*, 19 Ocak 2021.

2 Aqeel Najm, Jomana Karadsheh, Kareem Khadder ve Tamara Qiblawi, "At least 32 killed as first suicide bombing in nearly 2 years rocks Baghdad", *CNN*, 22 Ocak 2021.

Kasım Muslih'in tutuklanmasıyla bu çatışma daha görünür bir hâl almış ve Muslih'in gözaltına alındığı süreç içerisinde Şii milisler Yeşil Bölge'yi kuşatarak göz dağı vermiştir.³ Bu vakıa Kudüs Gücü Komutanı İsmail Kaani'nin Irak'a geldiği gün Kasım Muslih'in de serbest bırakılmasıyla çözülmüş fakat bu durum Irak'ın iç güvenlik meselelerinin dahi sınır aşan bir nitelikte olduğunu göstermiştir.⁴

2021'in yaz aylarına girerken toplumsal memnuniyetsizliğin arttığı Irak, sadece Şii milis saldırıları ya da DEAŞ tehdidi gibi gerçeklerle yüzleşmemiş, aynı zamanda, ülkede altyapı kapasitesinin yetersiz olması birçok alanda toplumsal tepkiye sebep olmuştur. Bu sorunlardan biri olan ve yıllardır devam eden elektrik arzında yetersizlik problemi, 2021 yılında Irak hükûmetinin nükleer enerjiye ulaşma konusunda somut adımlar atmasını sağlamıştır. Irak Radyoaktif Kaynaklar Düzenleme Kurumu (IRKDK) Başkanı Kemal Hüseyin Latif, Irak'ın nükleer reaktör inşa etmek için 40 milyar dolarlık bir proje geliştirme sürecinde olduğunu açıklamış⁵ ve ardından 2021'in Nisan ayında IRKDK, sivil uygulamalar için nükleer reaktör inşa etme olasılığını görüşmek üzere Rusya, Fransa ve ABD ile görüşmeler yapıldığını duyurmuştur. Görüşmelere binaen açıklama yapan Latif, hükûmet komitesi tarafından nükleer reaktör kurulmasının fizibilitesinin araştırılması amacıyla nükleer reaktör inşa etme konusunda birkaç ön toplantı yapıldığını ifade etmiştir.⁶ Ayrıca Latif, Irak'ın yaklaşık 11 gigavat üretebilen sekiz reaktör inşa etmek istediğini, ilk sözleşmenin ise 2022 yılında imzalanabileceğini öne sürmüştür.⁷

Bu kapsamda Rusya ve Güney Kore ile yapılan görüşmelerin daha somut adımlar içerdiği görülmektedir. Latif, Irak hükûmetinin Rusya

3 "Iraq militia commander arrested under 'anti-terrorism' law", *Aljazeera*, 26 Mayıs 2021.

4 "Muslih's release likely part of deal compelling militias to stop anti-US strikes in Iraq", *The Arab Weekly*, 10 Haziran 2021.

5 Michael Kern, "Will Iraq's \$40 Billion Bet On Nuclear Power Solve Its Energy Crisis?", *Oil Price*, 8 Haziran 2021.

6 "Iraq considers nuclear energy", *Nuclear Energy International (NEI)*, 26 Nisan 2021.

7 Khalid el-Ansary, Anthony Di Paola, "Iraq Aims to Go Nuclear to Resolve Crippling Power Shortages", *Bloomberg*, 8 Haziran 2021.

Devlet Atom Enerjisi Kurumu Rosatom ile reaktör inşa etme anlaşmasını değerlendirdiğini açıklamıştır. Rosatom ise 2021 haziran ayında Iraklı yetkililerle nükleer enerji alanında bir iş birliği fırsatının tartışıldığını açıklamıştır.⁸ Irak'ta başlıca sorunlardan biri olan güvenlik problemi, nükleer enerji konusunda da gündeme gelmektedir. Bu noktada Rus şirketlerin yaptıkları iş birliğini paket hâlinde sunmaları yani nükleer reaktör inşası, personel eğitimi ve tesis güvenliği gibi hizmetleri sağlamaları, müzakerelerin başarılı sonuçlanması hâlinde Irak'ta Rusya'ya bir alan açılmasını sağlayabilir. Bununla birlikte Irak'ta kronik bir hâl alan elektrik sorununun çözülmesi olumlu toplumsal sonuçlar getireceği gibi siyaseten sorunu çözümleyen siyasi figür ya da partilerin güç kazanmasına olanak sağlayabilir.

Elektrik sorunundan kaynaklanan problemler Irak hükûmetini yakından ilgilendirmektedir. 2021'de Irak'ta yaz aylarına girilirken elektrik kullanımının artmasına bağlı olarak elektrik sorununun yaşanması ve terör örgütü DEAŞ'ın elektrik tesislerine yönelik saldırılar düzenlemesi Irak'ta yeni toplumsal sorunları tetiklemiştir. Bu süreçte sokağa dökülen insanlar güvenlik güçleri tarafından zorla püskürtülürken Sadr Hareketi'nin lideri Mukteda es-Sadr, 2021'in Haziran ayında elektrik sorunlarından dolayı hükûmete sunduğu çözüm önerilerini sosyal medyadan paylaşmış ve Elektrik Bakanı Macid Mehdi Hantuş'un görevden alınmasını istemiştir. Bu olayın ardından Hantuş'un istifası Kazımi tarafından kabul edilmiştir.⁹

Irak'ta altyapı ve kapasite yetersizliği sorunu, birçok problemin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Dünyanın tamamında olduğu gibi Irak'ta da etkili olan Covid-19 virüs salgını, Irak'ın temel tıbbi araçlar konusunda yetersiz olduğunu göstermiş ve 2021 yılının Nisan ayında Bağdat'ta covid hastalarının yattığı hastanenin yanması sonucu 82 kişinin hayatını kaybetmesi ihmalleri gözler önüne sermiştir. 13 Temmuz 2021'de

8 "Rosatom discussing nuclear industry cooperation with Iraq — company", *TASS Russian News Agency*, 15 Haziran 2021.

9 "Iraq's Minister of Electricity submits his resignation", *Shafaq*, 27 Aralık 2021.

Nasıriye'deki Hüseyin Hastanesi'nde çıkan yangın da yaklaşık 100 kişinin ölümüne sebep olmuştur. Bu ihmalden dolayı il sağlık müdürü dâhil olmak üzere 13 kişi hakkında tutuklama emri verilmiştir.¹⁰ Yangının sadece sağlık ve toplumsal hayat açısından değil siyasi açıdan sonuçları da kısa sürede görülmüş ve Mukteda es-Sadr, ihmallerin sebep olduğu yangını öne sürerek seçimleri boykot edeceğini açıklamıştır.¹¹ Sadr Hareketi'nin seçime giden süreçteki gücü göz önüne alındığında bu boykot kararının siyasi dengeler üzerindeki etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Nitekim Irak Federal Mahkemesi seçimlerden çekilmek için son tarihin dolduğunu ve Sadr'ın seçimlerden çekilemeyeceğini belirtse de Sadr, kararının siyasi etkilerini bir süre dikkate almamıştır. Boykot kararı bir aydan fazla süreyle Irak iç politikasında tartışmalara sebep olan Sadr, 27 Ağustos 2021'de seçimlere katılacağını, boykot kararından vazgeçtiğini açıklamıştır.¹²

2019 yılından beri yapılması beklenen Irak Parlamento Seçimleri 10 Ekim 2021'de gerçekleştirilmiştir. Seçimlerde Fetih Koalisyonu gibi İran destekli oluşumlar ve alt bileşenleri güç kaybetmiş ve seçim gününden itibaren henüz sonuçlar resmi olarak açıklanmadan itirazlarda bulunmuşlardır. Yaklaşık bir buçuk ay sonra onaylanan seçim sonuçlarına göre; Sadr Grubu 73, Parlamento Başkanı Muhammed Halbusi'nin Takaddum Partisi 37, eski başbakanlardan Nuri el-Maliki liderliğindeki Kanun Devleti Koalisyonu 33, Mesut Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) 31, İran'a yakın ve Haşdi Şabi'nin siyasi uzantısı olan Hadi el-Amiri liderliğindeki Fetih Koalisyonu 17, Sünni siyasetçi Hamis Hançer'e bağlı Azim Koalisyonu 14, Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve Goran'dan oluşan ittifak 17, Yeni Nesil Hareketi 9, Nasıriye merkezli İmtidad Koalisyonu 9 sandalye elde etmiştir.¹³ Seçim sonuçlarına itiraz eden Hadi el-Amiri, Irak Federal Yüksek Mahkemesinin (IFYM) itirazları reddetmesi ve nihai seçim

10 "Iraq hospital fire: Protests as Covid ward blaze kills at least 92", *BBC*, 13 Temmuz 2021.

11 Mina Aldroubi, "Iraqi cleric Moqtada Al Sadr to boycott general election", *The National*, 15 Temmuz 2021.

12 "Moqtada al-Sadr says he will participate in Iraq general election", *Aljazeera*, 27 Ağustos 2021.

13 Zeynep Hilal Karyağdı Duran ve Haydar Karaalp, "Irak'ta nihai seçim sonuçları açıklandı", *Anadolu Ajansı*, 30 Kasım 2021.

sonuçlarını onaylamasıyla seçim sonuçlarını kabul ettiklerini açıklamıştır.¹⁴ Seçimlerden sonra Sadr, ulusal çoğunluk hükûmetinin kurulmasını arzuladıklarını belirtmiş ve her siyasi bileşenin hükûmete dâhil olduğu ulusal mutabakat hükûmeti kurmak istemediklerini açıklamıştır.¹⁵ Yeni hükûmetin kurulma sürecinde KDP, Sünni siyasi gruplar olan Takaddum ve Azm Koalisyonu gibi seçimlerde başarı sağlamış siyasi oluşumlarla ittifak yapan Sadr, her görüş ve mezhepten bileşenin hükûmette temsil edileceğini açıklamış fakat İran destekli Şii grupların oluşturduğu Şii Koordinasyon Çerçevesi'nde yer alan tüm siyasi grupları hükûmete dâhil etmeyeceği sinyali vermiştir. Bu noktadan doğan siyasi çatışmalar, 2022 yılının başı itibarıyla Irak hükûmetinin kurulamamasına ve Irak Cumhurbaşkanı'nın zamanında seçilememesine sebebiyet vermiştir.

Bağdat-Erbil İlişkileri

2021 yılında Bağdat-Erbil ilişkileri; tartışmalı bölgeler, DEAŞ'a karşı mücadele, seçimlerle birlikte Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'de (IKBY) değişen dengeler, bütçe tartışmaları ve IKBY'de ekonomik sebeplerden dolayı toplumsal huzursuzluklar çerçevesinde şekillenmiştir.

Tartışmalı bölgelerde peşmergenin etkinliğini genişletmek için çaba sarf eden KDP, 2021 yılında gerçekleşen DEAŞ saldırılarına karşı Bağdat hükûmeti ile iş birliği yapmaktadır. Peşmerge Bakanlığı ile Irak Savunma Bakanlığı arasında 2021 yılında yapılan toplantılar sonucunda, ortak iki askerî tugayın kurulması kararı alınmış ve bu iki ortak gücün tartışmalı bölgelerde görev yapması kararlaştırılmıştır.¹⁶ Bu tugayların oluşturulmasıyla, peşmerge ve Irak ordusunun konuşlandığı bölgeler arasındaki boşluklardan yararlanan DEAŞ'ın, eylem yapamaz hâle getirilmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte IKBY, Uluslararası

14 "Iraq's Al-Fateh alliance accepts court's decision on election results", *Middle East Monitor*, 28 Aralık 2021.

15 Ali Jawad, "Iraq's al-Sadr says ready to form 'national majority government'", *Anadolu Ajansı*, 3 Aralık 2021.

16 "Peşmerge ile Irak Ordusu tarafından kurulacak 2 ortak tugayın kurulma tarihi belirlendi", *Basnews*, 8 Ocak 2022.

Koalisyonun destekleriyle askerî kapasitesini arttırmaktadır. Aynı zamanda İran destekli Şii milislerin saldırıları bu iş birliğini güçlendirmiş ve Uluslararası Koalisyon Ortak Koordinasyon Merkezi Komutanı David Williams, IKBY’de İHA saldırılarına karşı mücadele etmek için bir ekibin kurulduğunu açıklamıştır. Williams ayrıca, Koalisyonun peşmerge güçlerine her ay 20 milyon dolarlık destek verdiğini belirtmiştir.¹⁷ 2021 yılının sonunda ise ABD Ulusal Savunma Yetki Yasası ile peşmergeye 2022 yılı için 260 milyon dolar destek verilmesi öngörülmüş ve ilk defa peşmergenin İHA temin edebilmesi için 5 milyon dolar tahsis edilmiştir.¹⁸ Uluslararası Koalisyon’un DEAŞ’a karşı mücadele adı altında peşmergeyi güçlendirmesi ilerde Bağdat yönetimine karşı gelişmeler yaşanmasının önünü açabilir. Ayrıca seçimlerle birlikte siyasi gücünü arttıran KDP, tartışmalı bölgelere yönelik daha aktif politikalar izlemektedir. Seçimlerde başarısız olan KYB, iç çekişmeler ve yerel sorunlarla güç kaybederken KDP’nin güç kazanması Irak Cumhurbaşkanlığı makamında da ön plana çıkmasına katkı sağlamıştır.

Bağdat-Erbil arasında 25 Kasım 2019’da yapılan petrol ve bütçe anlaşmasına göre IKBY’nin 250 bin varillik petrol gelirini Bağdat’a teslim etmesi karşılığında bütçeden yüzde 12,67’lik payını alması kararlaştırılmıştı. IKBY’nin yükümlülüklerini yerine getirmemesi 2020-2021 yıllarında bütçe konusunda Bağdat ile anlaşamamasına sebep olmuştur.¹⁹ Irak Parlamentosu, Bağdat-Erbil arasındaki anlaşmazlık nedeniyle aylarca sürüncemede kalan 2021 bütçesini 31 Mart tarihinde onaylamıştır.²⁰ 2021 seçimlerinde KDP’nin, Irak iç siyasetini etkileyebilecek ölçüde siyasi gücünü arttırması ve yeni kurulacak hükûmette önemli bir bileşen olacağı sinyallerini vermesi bütçe konusunda daha kolay uzlaşa sağlanacağı ihtimalini arttırmaktadır.

17 “Koalisyon Komutanı: Kürdistan Bölgesi’ni İHA saldırılarına karşı korumak için ekip kurduk, artık tüm dünya Kürtlerin dostu”, *Basnews*, 10 Temmuz 2021.

18 “US National Defense Authorization Act Allocates \$260 Million to Support Peshmerga Forces”, *Basnews*, 28 Aralık 2021.

19 İdiris Okuduci, “Erbil tam bütçe şartıyla tüm petrol gelirini Bağdat’a teslim etmeye hazır”, *Anadolu Ajansı*, 27 Nisan 2020.

20 “Mesrur Barzani: Irak ile anlaştık”, *Rudaw*, 15 Haziran 2021.

IKBY 2021 yılına toplumsal gerilim ve huzursuzlukların hâkim olduğu bir atmosferde girmiştir. Henüz 2020 yılının aralık ayında memur maaşlarının yatırılmaması, kamu hizmetlerinin yetersizliği gibi sebeplerle Süleymaniye’de meydana gelen gösteriler Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih’in güvenlik güçlerini ve halkı sükûnete davet etmesiyle sona erdirilmiştir.²¹ 2021 yılının kasım ayında ise öğrencilere ödenen bursların kesilmesi üniversite öğrencilerinin protestolarına sebep olmuştur. Süleymaniye’de başlayan gösteriler Halepçe, Kalar, Koya ve Erbil’den de katılan öğrencilerle birlikte genişlemiştir.²² IKBY Başbakanı Mesrur Barzani’nin, gösterilerin sebeplerini Bağdat Hükûmeti ile olan bütçe sıkıntılarına bağlaması gösterileri dindirmemiş ve Mesrur Barzani daha fazla istihdam sözü vererek öğrencilerle görüşmüştür. Göstericilerin Mesrur Barzani ve Bafel Talabani ile görüşmesi sükûnetin sağlanmasında etkili olmuş ve gösteriler sona ermiştir. Ancak IKBY’de çıkan sorunlarda yetkililerin sorumluluğu Bağdat’a bağlaması, göstericiler nezdinden itibar görmemiştir.

Dış Politika

Irak’ta 2020 yılından beri iktidarı elinde tutan Kazımi Hükûmeti, Irak’ın denge politikasında yerini pekiştirmekte ve arabuluculuk rolünü sağlamlaştırmaktadır. 2021 yılında Irak dış politikasındaki gelişmeler; Irak’ın uluslararası siyaseti, Irak-ABD ilişkileri, Irak-İran ilişkileri ve Irak-Türkiye ilişkileri gibi temel başlıklar altında değerlendirilebilir. Bu çerçevede Irak dış politikasındaki gelişmelere bakıldığında; Papa’nın Irak’ı ziyareti, NATO Irak misyonunun genişlemesi, ABD ile Stratejik Diyalog Görüşmeleri, Irak nükleer enerji müzakereleri, İran-Suudi Arabistan müzakereleri, Bağdat Zirvesi, Bağdat İş Birliği ve Ortaklık Konferansı ve Irak seçimlerinin uluslararası boyutu gibi konular ön plana çıkmaktadır.

21 Sofia Barbarani, “Iraqi leader calls for end to violence in Sulaymaniyah protests”, *Aljazeera*, 8 Aralık 2020.

22 “Students Continue to Protest throughout Iraq’s Kurdistan Region”, *Tasnim News Agency*, 23 Kasım 2021.

Irak'ın uluslararası siyasetteki denge arayışı 2021 yılında güçlenmiş ve Irak hükûmeti, ulusal ve bölgesel istikrar konusundaki kararlılığını çeşitli yollarla ortaya koymuştur. Bu konuda ABD ile yakınlığı bilinen Kazımı'nın, İran ile dostane ilişkileri vurgulayarak Irak'ta İran destekli milislerin etkisini azaltmaya çalışması ve ABD'nin Irak'taki askerî varlığını sonlandırmaya çalışması sınırlı başarılar yakalamasına olanak tanımıştır. Irak'ta oluşabilecek güç boşluğunun doldurulması amacıyla NATO Savunma Bakanları 2021 yılının Şubat ayında toplanarak Irak hükûmetinin talebi doğrultusunda NATO Irak Mısyonu'nun nicelik ve nitelik olarak genişlemesine karar vermiştir.²³ 2020-2021 yıllarında ABD ile Stratejik Diyalog Görüşmelerini gerçekleştiren Irak'ın ABD askerinin Irak'tan çekilmesinin müzakere edildiği dönemde NATO'dan aldığı desteği arttırması önemli bir gelişme olmuştur.

2021 yılının Mart ayında Papa Francis Irak'ı ziyaret etmiş ve resmi temasların yanında Ayetullah Ali es-Sistani ile görüşmüştür. Bu durum İran'ın Şiilerin hamisi olduğu iddiasına bir karşı koyma olarak okunmuştur. Irak Başbakanı Kâzimî ise Papa ile Sistani'nin görüşmesi ve Ur'daki farklı din mensuplarının buluşması vesilesiyle 6 Mart tarihini Irak'ta "Ulusal Hoşgörü ve Birlikte Yaşama Günü" ilan etmiştir.²⁴ İran'ın, Necef'e karşı Kum ekolünü ön plana çıkarmaya çalışması ve İran'ın Şiilik inancının temsilcisi olduğuna yönelik bir algı yaratmak istemesi, Batı'nın İran'a karşı Irak Şiiliğini ön plana çıkarmaya çalışmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle Papa'nın Irak ziyareti, Irak Şiiliğinin ve Ayetullah Sistani'nin dünya kamuoyunda tekrar gündeme gelmesini sağlamıştır.

Irak'ın sadece Şii değil Arap kimliğini de ön plana çıkararak yeni iş birliklerine yönelik çabalar sarf ettiği görülmektedir. Bu kapsamda 27 Haziran'da Mısır, Irak ve Ürdün zirvesiyle devlet başkanlarının bir araya gelmesi Irak'ın, Kuveyt'i işgalinden sonra dışlandığı Arap dünyasına tekrar entegre olması için ortaya konan önemli girişimlerden biri olmuştur. Bu

23 "Relations with Iraq", NATO, 1 Haziran 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_88247.htm.

24 Özcan Hıdır, "Papa'nın Irak ziyaretinin teo-politiği", *Anadolu Ajansı*, 8 Mart 2021.

zirveyle Kuveyt'in işgalinin ardından ilk kez bir Mısır lideri Bağdat'ı ziyaret etmiştir.²⁵ ABD tarafından olumlu karşılanan Bağdat Zirvesi'ne ilişkin ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan basın açıklamasında, ziyaretin Mısır, Irak ve Ürdün arasındaki bölgesel, ekonomik ve güvenlik bağlarını güçlendirme ve bölgesel istikrarı ilerletme adına önemli bir adım olduğunu vurgulamıştır.²⁶ Başbakan Kazımi ise zirveden kısa bir süre sonra 4 Temmuz 2021'de yaptığı açıklamada, Irak'ın İran ve ABD arasındaki çatışmanın çözüleceği bir arena olmadığını belirtmiştir.²⁷ Kazımi'nin özellikle Haşdi Şabi üzerinden Irak topraklarında İran'ın etkisini kırmayı amaçladığı görülmektedir. Zirve sonrasında Avrupa'ya ziyarette bulunan Kazımi'nin hem Batı koalisyonundan hem de Arap ittifakından yararlanarak Irak'ın İran'ın nüfuz alanı olmasını engellemeye çalıştığı dikkat çekmektedir.

Irak'ın bölgesel istikrarı teşvik edici platformlar oluşturarak ülkeler arası diyalog kurulmasında öncü olma rolü 28 Ağustos 2021 tarihinde düzenlenen Bağdat İş Birliği ve Ortaklık Konferansı'yla devam etmiştir.²⁸ Suriye'nin dışında Irak'ın tüm komşularının katıldığı konferansa Ortadoğu'nun dışından Fransa Cumhurbaşkanı Macron da katılmış ve Kazımi, Irak'ın başka ülkelere saldırı sahası olmasına izin vermeyeceğini ifade ederek bölgesel güvenlikte iş birliğine vurgu yapmıştır. Bölgesel iş birliği ve diyalog merkezi hâline gelerek istikrarın tesis edilmesi için sarf ettiği çabalar, Irak dış politikasını güçlendirmekte ve Irak'ın arabulucu konumuna destek sağlamaktadır.

Irak-ABD İlişkileri

Irak ve ABD arasındaki ilişkiler 2021 yılının başında gergin bir atmosferde şekillenmiştir. Nitekim ABD, Haşdi Şabi Heyeti Başkanı Falih

25 "Irak-Mısır-Ürdün zirvesi: 1990'daki Kuveyt işgalinin ardından ilk kez bir Mısır lideri Bağdat'a gitti", *BBC*, 27 Haziran 2021.

26 "President of Egypt and King of Jordan Visit Iraq", *U.S. Department of State*, Press Statement, 27 Haziran 2021.

27 "Al-Kadhimi: Iraq is not an arena for settling US-Iranian scores", *Iraqi News Agency*, 4 Temmuz 2021.

28 "Bağdat İş Birliği ve Ortaklık Konferansı yoğun güvenlik önlemleri altında başladı", *Euronews*, 28 Ağustos 2021.

el-Feyyad'ı 2019 yılında gerçekleşen gösterilerde Iraklı göstericilere şiddet kullanılarak müdahale edilmesindeki rolünden dolayı yaptırım listesine almış ve Irak Dışişleri Bakanlığı bu kararın kabul edilemez olduğu yönünde açıklama yapmıştır.²⁹ Ayrıca 2021 yılının Ocak ayı içerisinde ABD Hazine Bakanlığı, Ebu Fedek adıyla bilinen Haşdi Şaabi Başkan Yardımcısı Abdülaziz Molla Muciriş el-Muhammedavi'yi "Özel Küresel Terörist Listesine" eklemiştir.³⁰ Bununla birlikte 2020 yılında Irak'ta İran Devrim Muhafızları Ordusu Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani ve Haşdi Şabi Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis'in ABD tarafından suikast ile öldürülmesi ile ABD'nin Irak'taki askerî varlığı tekrar tartışmaya açılmıştır.³¹

Bu olayın ardından Irak parlamentosunda yabancı güçlerin Irak'tan çıkarılması kararı alınmış ve bu kapsamda 2020-2021 yıllarında Stratejik Diyalog Görüşmeleri çerçevesinde 4 tur gerçekleştirilmiştir. 2021 yılında gerçekleşen 3. ve 4. Tur Stratejik Diyalog Görüşmeleri, Irak'ta Şii milislerin ABD varlığına karşı saldırılarının gölgesinde düzenlenmiştir. ABD'nin 2021 yılında Irak konusundaki endişelerine bakıldığında Şii milis saldırılarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu konuda CENTCOM Komutanı McKenzie, 2021'in Nisan ayında Erbil Havalimanı'na yapılan saldırı sonrasında bölgede en büyük endişe kaynağının İHA saldırıları olduğunu belirtmiştir.³² Sadece Erbil'de değil ABD askerî varlığının konuşlandığı birçok üste; Selahaddin'de Beled Hava Üssü'ne³³, Anbar'da bulunan Ayn el-Esed Hava Üssü'ne³⁴, Bağdat'ta Victoria Üssü'ne³⁵ roket ve İHA'larla muhtelif zamanlarda saldırılar olmuştur. Bu atmosferde 7 Nisan 2021

29 Zeynep Hilal Karyağdı, "Irak: ABD'nin Haşdi Şabi Başkanı Feyyad'ı yaptırım listesine alması kabul edilemez", *Anadolu Ajansı*, 9 Ocak 2021.

30 "Iran-related Designations and Designations Updates; Counter Terrorism Designation", *U.S. Department of Treasury*, 13 Ocak 2021.

31 İbrahim Salih ve Yahya Salan, "Iraq: US military presence in country could be ended", *Anadolu Ajansı*, 4 Ocak 2020.

32 General Kenneth F. McKenzie Jr., *U.S. Central Command, Press Briefing*, 22 Nisan 2021.

33 "Irak'ta askeri hava üssüne roketli saldırı", *Rudaw*, 3 Mayıs 2021.

34 "Ayn Esed Hava Üssü'ne İHA'lı saldırı", *Basnews*, 6 Haziran 2021.

35 "Irak'ta Balad ve Victoria askeri üsleri roketlerle hedef alındı", *Şarku'l Avsat*, 10 Haziran 2021.

tarihinde gerçekleştirilen 3. Tur Stratejik Diyalog Görüşmeleri'nde, ABD'nin Irak'taki muharip kuvvetlerinin çekilme şartları ve detayları ileriki sürece bırakılmış, 23 Temmuz 2021 tarihinde başlayan 4. Tur kapsamında 26 Haziran 2021 tarihinde Irak Başbakanı Mustafa el-Kazımi ABD'yi ziyaret ederek ABD Başkanı Joe Biden ile görüşmüş ve ABD'nin Irak'taki savaş misyonunun 2021 yılı sonu itibarıyla sonlanmasına karar verilmiştir. Muharip sınıfın dışında kalan ABD askerlerinin ise bölgede eğitim ve destek faaliyetleri kapsamında hizmet vereceği belirtilmiştir.³⁶ Muharip kuvvetlerin Ekim ayında taşınmaya başladığı ve 2021 yılının sonunda ABD kuvvetlerinin tamamen destek ve eğitim faaliyetlerine geçiş yaptığı belirtilmiştir. Bununla birlikte ABD'nin Irak'taki kuvvetlerinde gözle görünür bir sayısal değişikliğin olmadığını belirtmek gerekmektedir.

ABD, Irak'ta Kazımi hükûmetini desteklemekte ve Irak'ın tekrar Arap dünyasına kazandırılmasına dair ortaya konan çabaları teşvik etmektedir. Bu doğrultuda; Mısır, Irak ve Ürdün tarafından gerçekleştirilen Bağdat Zirvesi ve Irak'ın komşularının dâhil olduğu Bağdat İş Birliği ve Ortaklık Konferansı ABD tarafından desteklenmektedir. Aynı zamanda ABD, Irak'ın içerisinde bulunduğu siyasi süreçte sadece dış ilişkilerini değil iç demokratik taleplerini de destekleyerek erken seçimlerde Irak'a siyasi ve ekonomik yardım sağlamıştır. Bu bağlamda ABD'nin Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi temsilcisi Linda Thomas Greenfield, BM Güvenlik Konseyinin Irak meseleleri konulu oturumunda ABD'nin Irak ile ilişkilerini; ekonomik kalkınma, iklim uyumu, halk sağlığı ve insan hakları da dâhil olmak üzere bir dizi meseleyi de içerecek şekilde genişletmek istediğini belirtmiştir. Greenfield, Irak'taki BM misyonu aracılığıyla IHEC'e teknik seçim yardımı için yaklaşık 9,7 milyon dolarlık destek taahhüt edildiğini yineleyerek³⁷ ABD'nin Irak Yardım Misyonundaki seçim gözlem ekibi

36 Steve Holland ve Trevor Hunnicut, "Biden, Kadhimî seal agreement to end U.S. combat mission in Iraq", *Reuters*, 27 Temmuz 2021.

37 "Background Press Call by a Senior Administration Official Previewing the Visit of Prime Minister Mustafa Al-Kadhimi of the Republic of Iraq", *White House*, 26 Haziran 2021.

için de Irak'a 5,2 milyon dolarlık bir hibe sağlayacağını belirtmiştir.³⁸ Bununla birlikte ABD Yardım Fonu (USAID), Irak'ta demokratik seçimlerin gerçekleştirilebilmesi için 2018-2023 arasında kullanılmak üzere 25,4 milyon dolar tahsis etmiştir.³⁹ Bu desteği özellikle STK'lara yoğunlaştıran ABD, Irak seçimlerinde; Irak toplumsal tabanının eğitilmesini, Sünni bileşenlerin siyasete tekrar kazandırılmasını ve İran destekli Şii milislerin güç kaybetmesini amaçlamıştır.

Irak-İran İlişkileri

2021 yılında Irak-İran ilişkileri konusundaki gelişmelerden ilki 13 Ocak'ta İran-İrak Ekonomik Konferansı'nın gerçekleştirilmesi olmuştur. İran Enerji Bakanı Rıza Ardakanian, iki ülke arasındaki ortak girişimleri finanse etmek için bir fon oluşturacaklarını açıklamış ve konferansta, Irak'ta Tahran Tıp Bilimleri Üniversitesinin bir şubesinin açılması tartışılmıştır.⁴⁰ Şubat ayında Irak Dışişleri Bakanı Fuat Hüseyin'in İran'ı ziyareti ise ABD'nin, Suriye'nin doğusunda Irak sınırında İran destekli milislerin tesislerini hedef aldığı bir hava saldırısının ardından gelmiştir.⁴¹ 26 Mayıs 2021'de terör suçundan tutuklanan Haşdi Şabi Anbar Komutanı Kasım Muslih'in⁴², tutuklu kaldığı süreçte İran destekli Şii milis grupların Yeşil Bölge'yi kuşatması ve serbest bırakıldığı gün Kudüs Gücü Komutanı Kaani'nin Bağdat'a gelerek bu grupların hamisi olduğu izlenimini vermesi⁴³, Irak'ın kaçınılmaz bir çatışma sahası olduğunu göstermektedir.

Irak'ın bölgesel istikrara yönelik çabaları ve arabulucu rolü ikili ilişkiler konusunda da bu ülkeyi merkez ülke konumuna taşımaktadır.

38 "US representative in UN Security Council: Washington will provide a financial grant to monitor the elections in Iraq", *Iraqi News Agency*, 26 Ağustos 2021

39 "Iraq Provincial Elections Activity (IPEA)", USAID, 3 Mart 2021, <https://www.usaid.gov/iraq/fact-sheets/iraq-provincial-elections-activity-ipea>

40 John Lee, "Iraq, Iran to launch Joint Investment Fund", *Iraq Business News*, 14 Ocak 2021.

41 Syed Zafar Mehdi, "Iraqi foreign minister holds talks in Iran", *Anadolu Ajansı*, 27 Şubat 2021.

42 Haydar Karaalp, "Irak hükümeti ile Haşdi Şabi arasında 'tutuklu komutan Kasım Muslih krizi' devam ediyor", *Anadolu Ajansı*, 31 Mayıs 2021.

43 "Muslih's release likely part of deal compelling militias to stop anti-US strikes in Iraq", *The Arab Weekly*, 10 Haziran 2021.

Nitekim Ortadoğu'da bölgesel rekabette ön plana çıkan İran ve Suudi Arabistan 5 yılın ardından 2021 yılının Nisan ayında, Bağdat'ta doğrudan görüşmeler gerçekleştirmiş ve Irak'ın arabuluculuğundaki görüşmeler sonraki süreçte devam etmiştir. Berham Salih, 9 Nisan 2021 tarihinde İran ve Suud yetkililerinin Irak'ta bir araya gelmesine ilişkin birden fazla tur müzakerenin yapıldığı açıklamasını yapmıştır.⁴⁴ 9 Nisan 2021'de Suudi istihbarat şefi Halid el-Homeydan ile İran Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreter Yardımcısı Said Iravani arasında Irak'ta yapılan görüşmelerin Yemen konusunda gerçekleştiği bilgisi verilse de iki ülkenin kurduğu temasın Ortadoğu'da istikrarın desteklenmesi için önemli bir adım olduğu ve bu gelişmede Irak'ın katkısı olduğu gözlemlenmektedir.⁴⁵ Kazımı'nın; Dışişleri Bakanlığı, Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Bakanlığı'ndan yetkililerle, Tahran ve Riyad arasındaki diyalogu takip etmek üzere Başbakanlık ofisine bağlı küçük bir komisyon kurduğu iddia edilmiş ve bu müzakerelere binaen İran Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Said Hatibzade ise 4 Ekim 2021'de, Irak'ın başkenti Bağdat'ta Suudi Arabistan ile gerçekleştirdikleri görüşmelerin en iyi şekilde devam ettiğini ve bu süreci kalıcı bir ilişkiye dönüştürmeye çalıştıklarını açıklamıştır.⁴⁶

Irak-İran ilişkilerinde doğal gaz ve elektrik ticareti önemli bir kalemi oluşturmaktadır. 2021'in Mart ayında Irak Elektrik Bakanlığı Sözcüsü Ahmed el-İbadi, İran'a ödenmesi gereken meblağın 2,6 milyar dolar civarında olduğunu ancak para transferinin ABD yaptırımları nedeniyle Bağdat'tan Tahran'a gerçekleştirilemediğini ve İran'ın da doğal gaz ihracatında isteksiz davrandığını açıklamıştır.⁴⁷ 2021 yılının Ağustos ayında ise İran Elektrik Endüstrisi Sözcüsü Mustafa Recebi Meşhedi yaz sıcaklarının artması ve elektrik tedarikinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle

44 John Davison, "Saudi Arabia, Iran held talks more than once in Iraq -Iraqi president", *Reuters*, 5 Mayıs 2021

45 Nussaibah Younis, "Mediation nation: Iraq's new role in Iranian-Saudi talks", *European Council on Foreign Relations*, 14 Haziran 2021.

46 İhsan el-Fakih, "Suudi Arabistan ile İran arasındaki yakınlaşmanın muhtemel sonuçları ne olacak?", *Anadolu Ajansı*, 15 Ekim 2021.

47 İdris Okuduci, "Irak, İran'a olan 2,6 milyar dolarlık doğal gaz borcunu ABD'nin yaptırımları nedeniyle ödeyemediğini açıkladı", *Anadolu Ajansı*, 30 Mart 2021.

Irak'a ihracatı durdurduklarını duyurmuştur.⁴⁸ Elektrik ihracatının sekteye uğraması konusunda Irak'ın borçlarını ödememesini öne süren İran, eylül ayında Irak'a ihraç edilen doğal gaz miktarının daha önce yapılan bir anlaşma çerçevesinde 6 ay için düşürüldüğünü açıklamıştır.⁴⁹ İran enerji alanında Irak için önemli bir tedarikçi olarak bilinmektedir. Bu nedenle İran'ın enerji alanında yaşadığı sorunlar Irak'ı doğrudan etkilemektedir.

Irak-İran ilişkilerine dair bir diğer gelişme, İran destekli siyasi oluşumların Irak Parlamento seçimlerinde güç kaybetmesidir. 2018 seçimlerinde 50'ye yakın sandalyeye sahip olan Hadi el-Amiri liderliğindeki Fetih Koalisyonunun 2021 seçimlerinde yalnızca 17 milletvekili çıkarması,⁵⁰ İran'ın Irak iç politikasında etkinliğinin azalacağını düşündürmüştür. Bu bağlamda ulusal çoğunluk hükûmeti kurma konusunda kararlı olan Sadr Hareketi lideri Mukteda es-Sadr'ın, İran'la birlikte hareket eden Şii Koordinasyon Çerçevesi'nin tamamını hükûmete kabul etmemek konusunda da ısrarcı olduğu görülmektedir.

Irak-Türkiye İlişkileri

2021'de Irak-Türkiye temaslarına ilişkin ilk gelişme Türkiye tarafından yapılan ziyaretle gerçekleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Savunma Bakanı Hulusi Akar ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Güler 18 Ocak 2021'de Bağdat'ı ziyaret etmiştir. Irak Başbakanlık basın ofisinden yapılan yazılı açıklamaya göre, görüşmede iki ülke arasındaki ortak konular ve askerî dayanışmanın güçlendirilmesi ele alınmıştır.⁵¹ Aynı zamanda Irak'ın talebi üzerine genişleyen Irak NATO Misyonu'na Türkiye de katkıda bulunmuş ve ocak ayında yapılan açıklamayla biri Tuğgeneral olmak üzere toplam 25 personelin Irak'a gönderileceği açıklanmıştır.⁵² 2021 yılının ilk çeyreğinde Türkiye-İrak ilişkilerinin özellikle askerî gelişmelerle

48 "İran, Irak'a elektrik ihracatını durdurdu", *Basnews*, 10 Ağustos 2021.

49 "İran: Irak'a ihraç edilen gaz miktarı azaltıldı", *TRT*, 2 Eylül 2021.

50 Zeynep Hilal Karyagdı Duran ve Haydar Karaalp, "Irak'ta nihai seçim sonuçları açıklandı", *Anadolu Ajansı*, 30 Kasım 2021.

51 Haydar Karaalp ve Sarp Özer, "Irak Başbakanı Kazımi, Milli Savunma Bakanı Akar ve Genelkurmay Başkanı Güler'i kabul etti", *Anadolu Ajansı*, 18 Ocak 2021.

52 "Türkiye NATO görevi için Irak'a asker gönderdi", *Rudaw*, 26 Ocak 2021.

birlikte şekillenmesi, Türkiye'nin, terör örgütü PKK'ya karşı mücadele konusundaki kararlılığından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede 10 Şubat 2021'de Pençe Kartal-2 Operasyonu'nun başlatılmış⁵³ ve 24 Nisan 2021 tarihinde Pençe-Yıldırım ve Pençe-Şimşek Operasyonları düzenlenmiştir.

Türkiye, Irak'ta altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi için yatırım ve desteklerine hız kazandırmış ve nisan ayında, Musenna'da ABD şirketi General Electric Company (GE) ve Türk şirketi Enka tarafından yapılan 500 megavat elektrik sağlama kapasitesine sahip elektrik santralının açılışı bizzat Irak Başbakanı Kazımi tarafından yapılmıştır.⁵⁴ Ayrıca 2020 yılının sonunda başlayan Türkiye'den Irak'a 150 megavatlık elektrik ihracatı 1 Kasım 2021'e kadar devam etmiştir.⁵⁵ Bu yatırımlar sadece enerji sektörünü kapsamamıştır. Türk özel sektör iştirakiyle yapılan 492 yataklı Nasıriye Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin açılışı 2021 yılının haziran ayında yapılmıştır.⁵⁶

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Bağdat İş Birliği ve Ortaklık Konferansı'na katılarak Türkiye'nin; Irak'ın bölgesel istikrarın sağlanmasına olan katkısını desteklediğini göstermiş ve ikili görüşmelerde iki ülke arasındaki ortaklığa vurgu yapılmıştır. Irak'ta PKK varlığına karşı mücadelenin birlikte yürütülmesi ve yeni bir sınır kapısının açılmasının gündeme gelmesi Irak ve Türkiye arasındaki ilişkilerin çok boyutlu sürdürüldüğünü göstermektedir.

Ekonomi

2021 yılında Irak ekonomisine dair ilk önemli gelişme Irak'ın ABD'den İran ambargosu için 90 günlük yeni bir muafiyet alması olmuştur.⁵⁷ Bu

53 Sarp Özer ve Ali Kemal Akan, "Bakan Akar: Pençe Kartal-2 operasyonları artan bir şiddet ve tempoda aralıksız devam ediyor", *Anadolu Ajansı*, 16 Şubat 2021

54 "PM Opens New GE-Enka Power Station in Muthanna", *Iraq-business News*, 19.04.2021.

55 "Turkey begins electricity export to Iraq", Nuran Erkul Kaya, *Anadolu Agency*, 28.12.2021.

56 Haydar Karaalp, "Irak'ta Türk şirketi tarafından inşa edilen hastane hizmete açıldı", *Anadolu Ajansı*, 12 Haziran 2021

57 Ben Lando, "Iraq receives 90-day Iran sanctions waiver from outgoing U.S. administration", *Iraq Oil Report*, 4 Ocak 2021.

kapsamda Irak-İran arasındaki enerji ticareti, İran'a yönelik ambargo kapsamının dışında tutulmuştur. Aynı zamanda ocak ayında 2021 bütçesini görüşmek üzere ilk oturumu düzenleyen Irak Parlamentosu, bütçeyi ancak nisan ayında onaylayabilmiştir. Üzerinde uzlaşılmayan maddelerin olması sebebiyle 2021 bütçesinin 58 maddesi onaylanmıştır.⁵⁸ Bu şekilde IKBY bütçesiyle ilgili olan 11. madde de parlamentodan geçmiş ve Bağdat-Erbil arasında anlaşmazlığa sebep olan petrol/bütçe anlaşması tekrar gündeme gelmiştir. Haziran ayında Erbil ve Bağdat karşılıklı heyet göndererek bütçe konusuna ilişkin detayları görüşmüştür.⁵⁹

Kazımi, nisan ayında, hükûmetinin uygulamaya koyduğu reformlar sayesinde Irak Merkez Bankası döviz rezervlerinin sekiz milyar dolardan fazla artış gösterdiğini ve 60 milyar doları aştığını açıklamıştır.⁶⁰ Ancak hükûmet içerisinde ekonomiyi sıkça eleştiren Irak Maliye Bakanı Ali Allavi ağustos ayında Irak'ın petrol ve petrol dışı gelirlerini dengelemenin yakın gelecekte mümkün olmadığını ifade ederek bankalar ve vergi dairelerinden başlayarak finans kuruluşlarını değiştirmeden reform çalışmalarına devam ettiklerini belirtmiştir.⁶¹ Kazımi'nin Mali İşlerden Sorumlu Danışmanı Mudher Muhammed Salih de eylül ayında yaptığı açıklamada Allavi'yi destekler şekilde petrol gelirlerindeki iyileşmenin 2021 yılındaki bütçe açığının borçlanmadan kapatılmasını sağladığını ve petrol dışı gelirlerin bütçeyi desteklemekten çok uzak olduğunu ifade etmiştir.⁶² Allavi Irak dinarının dolar karşısında değer kaybetmesi konusunda da hükûmetle aynı fikirleri paylaşmamaktadır. Nitekim Irak Maliye Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, 2021 yılında artan dolara karşı Irak dinarının devalüasyonunun yerel hasılayı artırmayı, Merkez Bankasının döviz rezervlerini korumayı ve bütçeyi desteklemeyi amaçladığı

58 Fadıl en-Neşmi, "Irak Temsilciler Meclisi 2021 bütçesini onayladı", *Şarku'l Avşat*, 1 Nisan, 2021.

59 "Irak Hükûmeti Maliye Denetleme Komisyonu bütçe görüşmeleri için Erbil'de", *Basnews*, 8 Haziran 2021.

60 Sura Ali, "Reform measures boost Iraq's reserves by more than \$8 billion: Kadhimi", *Rudaw*, 12 Nisan 2021.

61 "Balancing oil and non-oil revenues is unfeasible in the short run, Minister of Finance says", *Shafaq News*, 26 Ağustos 2021.

62 "PM advisor: Financing 2021 budget deficit, borrowing excluded", *Iraqi News Agency*, 22 Eylül 2021.

öne sürülmüştür.⁶³ Bununla birlikte doların yükselmesi Irak'taki alım gücünü etkilemiş ve bu durum Allavi'ye karşı sert eleştirileri beraberinde getirmiştir.

2021 yılında Irak ekseninde yaşanan ekonomik gelişmelere makro ölçekte bakıldığında, Irak'ın; Körfez İş Birliği Konseyi⁶⁴ gibi uluslararası örgütlerle ve İran, Türkiye, Suudi Arabistan gibi komşu ülkelerle ekonomi alanında çeşitli iş birliklerine girdiği görülmektedir. Bu kapsamda; İran'ın Süleymaniye'de ticari merkez açma kararı alması⁶⁵, Necef üzerinden Suudi Arabistan'a yeni sınır kapısı açılması⁶⁶ ve Türkiye'nin Irak'ta yatırımlarını güçlendirmesi gibi adımlar Irak'ın bölgesel anlamda ekonomi alanındaki iş birliklerini arttırmaktadır. Bağdat zirvesi ve Bağdat İş Birliği ve Ortaklık Konferansı ile ikili ilişkilerini geliştiren Irak'ın, söz konusu platformlarda ekonomi dâhil olmak üzere orta ve uzun vadeli çok boyutlu iş birliklerine imza attığı görülmektedir.

Kronoloji

17-18 Şubat: Irak hükûmetinin talebi doğrultusunda NATO Savunma Bakanları toplanarak NATO Irak Misyonu'nun nicelik ve nitelik olarak genişletilmesi kararı aldılar.

Türkiye Cumhuriyeti Millî Savunma Bakanlığı (MSB), Irak ordusuna destek vermek ve NATO Irak Misyonu'nda görev yapmak üzere 25 personelin Irak'a gittiğini açıkladı.

5 Mart: Katolik dünyasının ruhani lideri Papa Francis Irak'ı ziyaret etti.

14 Nisan: İran destekli milis gruplar, Irak'ta bilinen ilk İHA saldırılarını Erbil Havaalanı'ndaki ABD tesisine yönelik gerçekleştirdi.

63 "Iraq's Finance Ministry: dinar devaluation was the right choice", *Shafaq News*, 14 Kasım 2021.

64 "A meeting of Senior Officials of Foreign Affairs Ministry to Discuss the Iraqi-Gulf Electrical linking Project", *Iraqi News Agency*, 12 Eylül 2021.

65 "Iran to open trade center in Sulaymaniyah", *Tehran Times*, 15 Eylül 2021

66 "Iraq, Saudi Arabia to step up border trade", *Saudi Gazette*, 15 Eylül 2021.

27 Haziran: Mısır, Irak ve Ürdün zirvesiyle; Mısır Devlet Başkanı Abdülfettah Sisi, Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih, Irak Başbakanı Kazımi ve Ürdün Kralı Abdullah Irak'ta bir araya geldi.

30 Haziran: Irak Başbakanı Kazımi NATO Karargahını ziyaret ederek NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg ile görüştü.

5 Temmuz: Irak Başbakanı Kazımi, elektrik sorunu sebebiyle ortaya çıkan baskılar karşısında 29 Haziran'da istifasını veren Elektrik Bakanı Macid Mehdi Hantuş'un istifasını resmen kabul etti.

15 Temmuz: Sadr Hareketi lideri Mukteda es-Sadr'ın seçimleri boykot etme kararı aldığını açıkladı.

23-26 Temmuz: Irak Başbakanı Kazımi ve Dışişleri Bakanı Fuat Hüseyin 4. Tur Stratejik Diyalog Görüşmeleri için ABD'yi ziyaret etti. Kazımi'nin, ABD Başkanı Joe Biden ile görüşmesi neticesinde ABD muharip kuvvetlerinin 2021 yılı sonunda Irak'tan çekilmesi kararı alındı.

28 Ağustos: Irak'ın başkentinde, "Bağdat İş Birliği ve Ortaklık Konferansı" düzenlendi.

10 Ekim: Irak parlamento seçimleri gerçekleştirildi.

30 Kasım: Irak Federal Yüksek Mahkemesi kesinleşen seçim sonuçlarını açıkladı.